Поштарина плаћена у готовом

ИЗЛАЗИ МЕСЕЧНО

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

1937 április — VI. évf. 1. szám

SZEGEDI EMIL: Kisebbségi kultura — kisebbségi társadalom 1
MARKOVICH MIHÁLY verse 6
DUDÁS KÁLMÁN verse 7
KENDE FERENC: Péter hallgatja Antoniót, aki Istent érzi (elbeszélés) 8
WEBER HENRIK versei 13, 19
CZIRÁKY IMRE: Édesapám, ... miért (elbeszélés) 14
GÁL LÁSZLÓ verse 20
KRISTÁLY ISTVÁN: Ünnepek előtt (elbeszélés) 21
BORSODI LAJOS: Részlet a Csabayék c. regényből 25
GÁL LÁSZLÓ: Mozaik 29
SZIRMAY KÁROLY: Dér András eljegyzése (elbeszélés) 32
KÁZMÉR ERNŐ irodalmi szemléje 39
AMBRUS BALÁZS: Földi Mihály: A század asszonya 43
LUCIA: A világpályázatot nyert Földes-regény 44
KISBÉRI JÁNOS: Tóth Bagi István: »Valamit tenni kell« 46

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára . .	10 Din.
Negyed évre . . .	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára .	1·50 Pengő
Negyed évre . .	4·50 Pengő
Félévre	9·— Pengő
Egész évre . . .	18·— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60·— 3 meseca Din. 30.— Pojed. broj Din. 10.–

KISEBBSÉGI KULTURA — KISEBBSÉGI TÁRSADALOM

A kisebbségi magyar élet *szervezetlensége* ujabban minden téren egyre jobban kiütközik. A sajtóban és *ad hoc* összejöveteleken mind gyakrabban hallatszanak sürgető hangok, hogy véget kell vetni ennek a tétovázó helyzetnek és gondoskodni kell olyan szervezet felállításáról, amely kisebbségi életünk százfelé futó vadvizeit és vékonyan csörgedező patakjait egyetlen mederbe terelné és egyidejüleg gondoskodna arról, hogy a magyarság mozgalmi erejének ez a megduzzadt folyama feleslegesen ki ne csapjon ágyából és oktalanul el ne apadjon. Megjegyezzük: a tünet sem uj, a tervezgetések sem ujak. Az egységes kulturális és gazdasági mozgalom terve együtt született a magyar kisebbségi akció politikai részével és azzal szerves összefüggésben áll. A széles magyar tömegek szellemirányu és gazdasági megszervezésére azonban, — ezt elfogulatlanul, *sine ira et studio állapitjuk meg* — a multban még *elvi* kisérletek is alig történtek, gyakorlati téren pedig ugyszólván egyetlen elhatározó lépést sem tettek. A kisebbségi élet egész szerkezetét, a rövid ideig funkcionált politikai párt tevékenységétől eltekintve, a szervezetlenség jellemezte és jellemzi ma is. A hatalmi változást követő zürzavaros időben, amikor még teljességgel bizonytalan volt, miként fog alakulni a magyarság helyzete, kulturális és gazdasági megszervezésre irányuló tevékenységről alig lehetett szó, később pedig, amint a helyzet kezdett végleges formát ölteni, *a politikai erőgyüjtés kötötte* le a magyarság friss politikai-adminisztrációs szervezetét. A küzdelemben, amelyet a magyarság politikai pártja az őt megillető törvényhozási képviseletért és később ennek birtokában a szerződésekben biztositott *elemi* kuturális, politikai, nyelvi és emberi jogokért folytatott, nem maradt idő olyan koordinált szerv kiépitésére, amely a politikai programban előirányzott kulturális-gazdasági mechanizmust üzembe helyezte volna. A politikai szervezés elsőrendü céljai mellett, átmenetileg, másodrendü jelentőségüvé vált a szellemirányu és gazdasági szervezés. Fontos volt, de nem volt sürgős. Későbbi időpontban nyilvánvalóan sor került volna ennek a két életbevágó organizmusnak a felépitésére, időközben azonban olyan változás történt, amely a már funkcionáló központot: a politikai pártot is tétlenségre kényszeritette.

Most azonban ujból adva vannak a müvelődési és gazdasági szervezés fizikai és lelki lehetőségei , hiba volna tehát, ha a gyakorlati lépések helyett ismét a tétovázó tervezgetéseknél maradnánk. A józan előrelátás szempontjai azt parancsolják, hogy meg kell ragadni a pillanatnyi alkalmakat és ki kell aknázni egy demokratikus, kulturális-gazdasági vonatkozásokban kétségkivül engedékenyebb kormányzati rezsim által nyujtott lehetőségeket az *egységes közmüvelődési és gazdasági mozgalom* megindítására. Ne tévesszék azonban szem elől a törekvés tényezői, hogy az elmult és kényszerü politikai tétlenségben eltöltött évek során a Jugoszláviai magyarság társadalmi strukturájában mélyreható változások, helyenként döntő szociális és politikai eltolódások történtek. A teljes sikertelenségre van kárhoztatva minden olyan összefogás létrehozásán fáradozó akár szellemi, akár kulturális, akár gazdasági irányu mozgalom, amely ezeket a magyar társadalom tömegében történt és geológiailag még friss gyürődéseket *quantité negligeabl*-nak tekinti. Itt egy kis

kitéréssel rá kell mutatni a csehszlovákiai kisebbségi magyar közművelődés mozgalmi viszonyaira. Azért választottuk éppen Csehszlovákiát, mert viszonylagosan ott a legerősebb, legfejlettebb és intézményekben a leggazdagabb, a kisebbségi kulturélet. És *szemléletileg ott a legvegyesebb.* S noha a kulturélet munkásait és szervezeteit a szemlélet, irány és célkitüzés tekintetében meglehetős elvi ellentétek választják el egymástól, egy pontban: a kisebbségi magyar müvelődés kérdésében mégis *egységre törekszenek* és a különböző kultursejtek között egységes kooperációt igyekeznek létrehozni. Erre szolgálnak Szlovenszkóban az ugynevezett Tavaszi Parlamentek. Ilyen kulturparlamentek keretében jönnek össze a különböző világnézetü és pártállásu kulturmunkások, hogy a magyar kisebbségi kultura kérdéseiben egységes platformot találjanak. Az első Tavaszi Parlamentben (Érsekujvár) az a felfogás alakult ki, hogy az elvi különbözőségek ellenére a magyar kultura kérdéseiben lehetséges, sőt szükséges az együttmüködés, kiderült azonban, hogy az egység fikcio. A második Tavaszi Parlamentről (Komárom) ugyanis távol maradtak az Egyesült Ellenzéki Magyar Pártok érdekkörébe tartozó kulturegyesületek és szellemi munkások és a Prohászka Ottokár-körök. Az Ersekujvárott elhatározott kultur-egység megteremtése tehát, ugy látszik, nem sikerült. A második Tavaszi Parlament deklarációt fogadott el, amely szerint »a magyar kultura *szellemi, demokratikus és humanista tradicióihoz hiven helyesnek és szükségesnek tartja a független kisebbségi kulturális vitalórum (Tavaszi Parlament) fenntartását azzal, hogy a Tavaszi Parlament a szlovenszkói magyarság demokratikus kulturfóruma, mely szabad megnyilatkozási és tárgyalási helye marad mindazoknak, akik a magyar kultura ügyét megtárgyalni óhajtják...*«

Csehszlovákiában tehát ujabban (1937) *két kulturfront áll szemben egymással.* Hogy a koaliciót létre lehet-e hozni, az a legközelebbi Parlament-en dől el, amelyre tekintet nélkül a történtekre, meghivtak *mindenkit* függetlenül a politikai és világnézeti pozitiv-negativ előjelektől.

Ezt csak azért vetettük itt közbe, hogy most, egy uj jugoszláviai mozgási lehetőség küszöbén a kisebbségi magyar kultura diplomatái és nagykövetei a mozgalom megindításánál *a limine* vegyék figyelembe a társadalmi-strukturális változásokat és gazdasági egyenetlenségeket a magyarság tömegein kivül és belül. A megfelelő *modus vivendi*-től függ: lehetséges lesz-e eredményes kultur-kooperációt létrehozni, amelyből egyaránt kiveszi részét és amelynek egyaránt élvezi hasznát az *egész* magyar sorsközösség.

Egyelőre — állapitsuk meg — a teljes szervezetlenség állapotában van az egész kisebbségi magyar szellemi és materiális élet. Évek során, melyeket a kisebbségi élet irányitó személyei és kevés szervezetei teljes tétlenségben voltak kénytelenek eltölteni, széthullottak azok a különben sem szilárdkötésü keretek, amelyeket korábban kiépitettek. A kapcsolatok a vezetők és a tömeg, az egyén és a testületek között szétszakadoztak, ami kevés a multban épült, az a kényszerü passzivitás éveiben nagyrészt szétmállott, s elszakadoztak azok a laza fonalak is, amelyek a kisebb kulturegységeket valamely vidék fejlettebb szellemiségü, nagyobb kisugárzó energiáju központjához füzték. Kultur-szigetek támadtak, egyik szigeten némi élet pislákolt a diktatura éveiben is, máshol semmi. Ezek között a kultura-szigetecskék között nem volt és ma sincs semmiféle egészséges közlekedés, nincs egységes szempont és nincs pozitiv irány. Minden sziget önálló tevékenységet fejt ki, a maga jórossz utján halad és tárgyilagosan meg kell állapitani, hogy »kulturaterjesztés« cimen igen gyakran — éppen az ellenőrzés és szemponttalanság miatt — silány minőséget hoznak forgalomba. Az a véleményünk, sulyos hiba volna, ha *a mennyiségi* kulturát elébe helyeznék a *minőségi* kulturának, miként most történik. Egészen nyiltan megmondjuk: az az

érzésünk, megint rossz vonalon, szük látókörrel indult el a magyar kultura ügye. A magyar tömegeket az önmüködő és igen agilis kultursejtek egészen hibásan táplálják s nem is vitás, miért. Azért, mert ***nincs egységes, kidolgozott, korszerü, magyar kisebbségi kulturprogram.*** Nincs megfelelő irányitás és nincs magyar ***kisebbségi kulturtanács***, amely az irányitó, a felvilágositó, a szerepkiosztó és ellenőrző szolgálatot *officiel* ellátná. Egyáltalán nem látunk céltudatos kisebbségi magyar kulturmunkát, csak elszigetelt, különálló, nagyrészt *ad hoc* kezdeményezéseket, amelyeknek jószándékuságát és jóhiszemüségét nem akarjuk és nincs is jogunk kétségbevonni. Nem is erről van szó. Minden olyan törekvést, amely a magyarság tömegeinek szellemi és anyagi szinvonalát igyekszik emelni, respektálunk, legfeljebb a mód és azok ellen az eszközök ellen emelünk kifogást, amelyekkel a célt akarják elérni. Nem hisszük ugyanis, hogy unosuntalan ismételt népszinmüelőadások, alkalmi kabarék, sőt ujabban — horribile dictu — »kulturvacsorák« önmagukban elegendőek, vagy egyáltalán alkalmasak volnának arra, hogy a széles magyar néptömegek szellemi szinvonalát emelj ék, a felserdült és most felserdülő, friss, magyar hatásokat egy állandó kulturális tökéletesedés vágyának meghóditsák. Egyszer tudomásul kell már venni, hogy par excellence, a magyar fiatalság *nem ezt akarja*, helyesebben: *nem csak ezt* akarja hallani, hanem az élettel és a valóságokkal akar megismerkedni. A sorsát és a helyzetét akarja ismerni, irányt akar látni, célt kiván tudni, felkileg is fel akar készülni arra a küzdelemre, amely az anyagi érvényesülés, az exisztencia kivivásában reá vár. Tudni akarja mi a kisebbségi sors. Posztját akarja elfoglalni ebben a sorsvállalásban. Engedtessék meg a kérdés: Hol vannak az irányitó fényjelek, ki ismertette meg őket a kisebbségi élet ideológiájával, tudják-e ezek egyáltalán, mit jelent egy friss és törekvő többségi nép közé beékelve egy társadalmilag heterogén nemzeti kisebbség tagjának lenni. Nem hinnök! Ilyen irányu tevékenységre — érdekes jelenség — nálunk kevés gondot forditottak és forditanak. *A magyar ifjuságnak nincs ideológiája*, — semmilyen, még polgári sem! — ezt a szellemterületet nem merik feltárni, noha itt van a magyar lélek Achilles-pontja, itt sebezhető és itt vehető be. Ez sem uj tünet; ez is tényleges szellemi és szociális szükségletek fel nem ismeréséből fakad. Régi baj, hogy *a magyar ifjuság szellemi közélelmezése egészen gyenge. Egyoldalu.* Nem rejthetem el azt a gyanumat, hogy a szellemi közellátásból indirekt módon mintha kirekesztették volna a dolgozók és a falvak ifjuságát. Nem vették figyelembe az idők változásait és az uj, magyar ifjuságga l szemben is őseink avult szellem-pedagógiai módszereit alkalmazták. Üvegházban nevelik az élet valóságai és fényességei nélkül. Kultura helyett — vacsorát adnak, mikor a szellem éhes. Eszmét vár az ifjuság, *polgári eszmét bár!*, de ne kulturvacsorát, mert mialatt ezeken a vacsorákon köddel tömik meg a magyar fejeket, azalatt élelmesebb eszmék agilisabb ügynökei egyre nagyobb karéjokat szelnek a maguk ideológiája számára a magyar lelkekből. Koncedáljuk, évekig nem volt lehetséges legális magyar kulturális, szellemi, gazdasági és politikai tevékenység, nem folyhatott sem szervezés, sem az öntudatot ébrentartó agitáció a magyarság vezetői részéről. A pásztoraitól megfosztott nyáj, különösen azonban a városi fiatalság és a munkásifjuság szellemi irányitók és higgadhtabb életszemléletek hiányában könnyen belesodrodott azokba a részben illegális, részben a kisebbségi ideológiától távoleső mozgalmakba, amelyeknek névtelen szervezői akkor sem pihentek, ellenkezőleg éppen akkor voltak legtevékenyebbek, amikor a magyarság összes szellemi idegközpontjai megbénultak.

Minden jogszerü szellemi, gazdasági, politikai tevékenység megakadályozása minden körülmények között a jogszerütlen, illegális mozgalmakat erősiti. A magyarság egyesületeinek, összejöveteleinek szünetelte-

tése idején is érvényesült ez a szabály. Különböző politikai és világnézeti áramlatok ezekben az években is keringtek nyiltan, vagy burkoltan, földfeletti vezetékekben, vagy földalatti kábelekben szóban és betüben. A magyar tömeg — főleg azonban az ifjuság, amely ezekben az években ért meg eszmék abszorbeálására a jelszavaknak és ideológiáknak ebben a bőséges zivatarában tanácstalanul magára hagyatva állt. Egyrészük közömbös maradt, másrészük fassizálódott, harmadik részük bolsevizálódott, de tény, hogy *a magyar társadalom most az ujabb indulásnál erősen heterogén képet mutat.* Két nemzedék és két generációs szemlélet áll most már szemben egymással minden kérdésben: a politikai, közmüvelődési, szociális és gazdasági kérdésekben egyaránt. Mindezeken a pontokon elvi ellentétek vannak vagy lesznek, abban a pillanatban amint e problémák valamilyen irányban vló megoldásához hozzányulnak.

Az átcsoportosulások figyelembevételével, helyes érzékkel és a tényleges helyzet tárgyilagos elismerésével kell megkeresni azt az utat, amelyen el lehet jutni egy egészséges kultur-koalició létrehozásáig. Ezen az uton az első feladat a magyar kisebbségi *kultur-kataszter* felállitása volna, hogy tisztában legyünk a szellemi vagyon mennyiségével, minőségével és e vagyont kezelő intézmények számával. Ilyenirányu rendszeres kutató-munka nélkül, szellemi életünk eleven erőinek és bénult tagjaink felfedése nélkül eredményes szervezés nem lehetséges. Másodszor: világosságot kell teremteni, ki kell irtani szellemi életünkből minden álromantikát, elködösitő tendenciát, csökevényes, itt ragadt, bénitó népszinmüves, elkendőző mentalitást. Az áporodott levegőt egy tisztultabb, időszerübb, emelkedettebb és *felelősségteljesebb* szellem uj ventilátorával el kell tüntetni, fejekből lelkekből, intézményekből, egész hangulatvilágitással megszépitett életünkből. A falvak és városok magyar fiatalsága ma gazdasági rébuszok és festett szinfalak között él, nincs horizontja, süppedt a tüdeje, nincs tisztában önmagával, fajtája helyzetével és ettől a fiatalságtól várjuk, hogy később megállja helyét tisztábban látó, jobban felkészült, az élet másik oldalát is ismerő, öntudatosabb, érettebb, felvilágosultabb, ennélfogva életerősebb és szivósabb fajták versenyében. A magyar tömegeket, falusit és városit, *ki kell szabaditani évszázados szellemi elszigeteltségéből* és miként most Magyarországon is teszi irók és szocio.ógusok serege, meg kell nekik mutatni *az élet igazi arcát,* azt, amely a különben szép és szükséges gyöngyösbokréták és a sok komiszkulissza mögött van: kenyér, munka, irtózatos verseny, föld, betegség, iskola, asszimiláló törekvések, környezet, jövő... ez együtt: sulyos kisebbségi sors, amelyben kétszeres szellemi és fizikai erőfeszitésre van szüksége minden magyarnak, ha nem akar elsorvadni és összepréselődni a ránehezedő ellenhatások sulya alatt.

Kulturában a szüntelen haladás, politikában a szociálisan bélelt demokrácia, gazdaságilag a szolidarizmus és egymást segités eszméjét kell elhinteni a falvak és városok magyar ifjuságában mielőtt még elsodródik a szélsőségek felé. Fel kell tárni a kisebbségi sorsból folyó valóságos helyzetet, hogy az ifjuság tisztán lásson és felkészülhessen a versenyre, meg kell erősiteni *emberségében,* fajtája szeretetében, kulturája megbecsülésében, ezt pedig csak szüntelen, céltudatos, szivós felvilágositó hadjárattal lehet elérni.

Ehhez azonban mindenekelőtt ismerni kellene a magyar tömegek helyzetét, viszonyait, életformáit. *Adatokra volna szükség. Rendszeres falu és társadalom kutatás* megfelelő és megbizható adatokat szolgáltatna a szétszórtan élő magyarság számszerü viszonyiról, a környezetéről, szükségleteiről, társadalmi megoszlásáról, kultur szinvonaláról, anyagi viszonyairól, iskolázottságáról, olvasmányairól, egészségügyéről, orvosairól, tanitóiról, népszokásairól, népmüvészetéről, stb

Ezt a feladatot ifju magyar intellektuellek vállalhatnák és végezhet-

nék el megfelelő direktivák alapján. Rövid idő alatt össze lehetne gyüjteni vidékekre vonatkozóan is a kivánt szociográfiai adatokat és ezeknek alapján *ki lehetne dolgozni az egészséges közművelődési programot* a kulturális és gazdasági szervezés lebonyolitására. A helyzet most ez:

A magyarság jelenleg funkcionáló szervezetei: a Közművelődési Egyesületek, Olvasókörök. Ilyenek ujabban kevés kivétellel minden magyarok-lakta városban, kis- és nagyközségben vannak. (Számszerü pontos adatunk nincs)

Magyar Közművelődési Egyesületeken, Olvasókörökön s valamely felekezet nevét viselő kulturegyesületeken belül, azok keretében vannak az ifjusági alosztályok.

A magyar főiskolai ifjuságnak Beográdban és Zágrebban van egyesülete.

Ez a vagyon-keret.

Másik kérdés, mit végeznek ezek az egyesületek a kulturszolgálatban?

A Közművelődési Egyesületek, Olvasókörök s más néven müködő egyesületek most *nagyobbrészt szinielőadásokat* renndeznek. (Petrovgrádon, Noviszádon fejlettebb szinvonalu kulturestéket is) A mozgalom hibája, hogy sehol sem látunk gondoskodást az értelmiségiek, a dolgozók, a falusi egyszerübb és a városi igényesebb, haladóbb ifjuság szellemi szükségleteinek kielégitéséről. A beográdi és zágrebi főiskolások egyesületei nagyobbrészt segélyezési problémákkal foglalkoznak, aktiv kulturaszolgálatot nem, vagy elenyésző mértékben végeznek. (Zagrebban irodalmi és zenetanfolyam, könyvtár). Az irók »Szenteleky társasága«, mint testület nem müködik

Ha hozzáveszünk még ezekhez a néhány nem kimondottan kulturegyesületet (Iparos-körök, Dalárdák, tüzoltó-mükedvelő együttesek), amelyek nagyobb részt *alkalmi előadásokat* rendeznek, már végére is értünk az intézményekben megnyilvánuló szellemi vagyon felsorolásnak.

Könyvtáraink számáról, állományáról, minőségéről és az olvasottság mértékéről egyelőre nincsenek megbizható adataink, amit tudunk az minőségileg és mennyiségileg is elszomoritó. Magyar szövetkezetekről, s egyéb gazdasági jellegü berendezésről nem tudunk.

Összegezve az elmondottakat ujból megállapitjuk, hogy egy, az adottságokkal számoló, előrelátó és reális magyar kulturpolitika nem hagyhatja figyelmen kivül azokat a rétegeződéseket, amelyek a falusi és városi tömegek strukturájában mutatkoznak. Ez a rétegeződés szabja meg egyrészt a falu, másrészt a város szempontjából a *modus vivendi* kérdését. A kulturfokozatokban mutatkozó eltérések a városi és falusi tömegek között viszont feltétlenül más technikai és taktikai megoldásokat tesznek szükségessé a kulturpolitika szempontjából. A tényleges helyzet mérlegeléséből folyó konkrét javaslat a már elmondottakon kivül ez volna:

A magyar ifjuságot és a társadalom intellektuális rétegeit aktive és passzive foglalkoztatni kell. Egyrészt kulturális feladatok és szolgálatok végzésére kell megnyerni és ezzel aktiv tényezőként bekapcsolni a munkába, másrészt olyan alkalmazkodó, de minden esetben felvilágosult előadások hallgatóságául megnyerni, amely előadásokon tudását gyarapithatja, horizontját szélesitheti, a kisebbségi nemzeti öntudatát erősitheti.

Az *aktiv szolgálat:* a magyar ifjuság intellektuális tagjai pályázatok keretében vállalják egy-egy kisebbségi politikai-, társadalmi-, gazdasági-, oktatásügyi-, etnográfiai-, nyelvi, müvészeti-, irodalmi-, agrárpolitikai-, adóügyi-, népmozgalmi-, egészségügyi-, kulturális-, szociálpolitikai-, munkás-, paraszt-, iparos-, kereskedő-, város-, falu- stb probléma feltárását, felkutatását és kidolgozását.

Folyóirataink, napilapjaink, kiadóink, vagy elsősorban egy erre a célra felállitott szervezet gondoskodjék arról, hogy ezek a fontos, kulturpolitikai és szociográfiai adatok nyilvánosságra hozassanak, a magyarság minden rétegéhez eljussanak és legfőképen, hogy a kutatások alapján fel-

merülő kívánságok teljesitessenek, a bajok orvosoltassanak, a sérelmek kivizsgáltassanak.

A *passziv szolgálat* keretében az arra hivatottak városi és falusi magyar kulturális szervezetekben rendszeres előadásokat tartsanak *korszerü problémákról*, amilyen egész sereg van a politika, társadalomtudomány, gazdasági, müvészeti, történelemtudományi, irodalomtörténeti stb. területről. A városi és falusi ifjuságot feltétlenül érdekelné például a szövetkezeti eszme és mozgalom története és lényege, az agrárpolitika, hitel-, termelési, értékesitési és a mezőgazdasági szociálpolitika, a földbirtokpolitika, az ipar és kereskedelem, a nyersanyag problémája, irodalom, müvészet, faluszociológia, egészségügy, a világgazdaság és világpolitika, a világnézeti törekvések, a pénzgazdálkodás és a bankpolitika stb., sok-sok érdekes időszerü kérdés

Miért nem történik ebben az irányban is fejlődés, miért lovagolunk állandóan a kulisszákon és a vacsora-megoldásokon. A magyar kisebbségi mozgalmak sikere és megszilárdulása addig el sem képzelhető, mig egy egyetemesebb, tisztultabb, felesleges hájrétegeitől megszabaditott, időszerü és humánus elvektől áthatott kultura megbecsülésében és szolgálatában nem találkozik minden városi és falusi, értelmiségi és dolgozó, öreg és ifju magyar.

A magyar közmüvelődés ügyét ki kell mozditani statikus helyzetéből. A tehetetlenségi állapotot kényelmes, de éppen annyira közismert és méltatlan ellenérvek hangoztatásával nem szabad kodifikálni. Üljenek össze a közmüvelődés elnökei, vezetői, erősakaratu férfiai és állapodjanak meg egységes és céltudatos közmüvelődési és gazdasági programban figyelembevéve, hogy a magyarság dolgozókból és parasztságból, kisegzisztenciákból és zsellérekből áll. Kulturszolgálattal felvilágosulttá, gazdasági intézményekkel ellenállóvá tett magyar társadalom a legjobb biztositéka jövő fenmaradásunknak.

Szegedi Emil

Ne fájjon, ami fáj

Testvér, birod-e még a sulyos keresztet?
A harcot a fekete vérebekkel,
melyeket a Gond csahosan ráderesztett.
Mert ha nem birnád — akkor sem lesz máskép.

Nem lesz máskép, nem, itt verekedni kell:
Vedd ugy, hogy áldott a bor,
amelyik mámort ad. S hogy ebcsont beforr.
Üss vissza, ha marnak — ennyi az egész.

Mert ki hallja ugyan a más jajszavát,
kit sajnál az ember? Legfeljebb önmagát,
Ne fájjon hát, soha ami fáj. Meglátod:
olyan átlátszó lesz minden, egy-kettőre
— csak azt ne kérdezd, mi lesz veled esztendőre.

Talán jól van igy, épen ahogy van,
hogy az ember mindig magára marad,
ahogy itt állok, egyedül, egymagam,
Ugysincs aki segiteni tud,
hiszen minden élet — más vágányon fut.

Mit is tudunk hát, magunkról, másról?
Az élet valahogy ránktalál,
kerget az uton. El kell felejteni,
hogy amikor megszülettünk, már belénkmart a halál

Markovtch Mihály.

Este a Tiszán

A füzeseken sürü alkony barnáll
s a késő órák settenkedő árnya,
a szineket matt csöndsikokra váltja.
Egy szalonka vág feljebb, a kanyarnál.

A part mentén most, tul a szemhatáron
aludhatnának a falvak, meseszép
álmukra nyurga, virrasztó jegenyék
vigyáznának: csak jönne már az álom . . .

De mérhetetlen mély álom kellene,
hogy elcsituljon minden bánat itt,
vagy hajnal kéne, mely uj lázra szit,
hogy megmozditson mindent ellene . . .

A parton bolygok, borongva ballagok
s várom mig csöndben és sompolyogva
a vén Tiszára s bus homlokomra
kiülnek a biztató csillagok . . .

Dudás Kálmán.

PÉTER HALLGATJA ANTONIOT, AKI ISTENT ÉRZI

— Ó, tiszteletreméltó idegen, most abban a szerencsében részesülsz, hogy asztalodnál vendégül láthatsz. Bizalmamat külsőddel nyerted meg, amelyről — ugy vélem, helyesen — elmélyülő és felette müvészi természetedre következtetek. És hogy ne tarts felületesnek, vagy holmi vásári komédiásnak, azt is megmondom, hogy tépelődő, miszticizmusra hajló és ellentmondással vivódó lélek vagy. De ne hidd, hogy tudós vagyok, aki életén át unalmas jellemmegállapitó kutatásokat végzett, hogy céduláinak sekélyes bizonyságával elképesszen. Dehogy... látásom világosságát más táplálja és tudománytok hamissága azt nem homályositja el.

— Tudom, az emberi zaj elől menekültél ide, ebbe a halászfaluba, amit fürdőnek neveztettek ki. De fájdalmasan tévedtél. Teli van lármás, formátlan ember-szörnyekkel, akik elkeseritik nappalodat és tünődéseidet undorrá változtatják. Ezért virrasztasz éjszaka itt, az öreg Juliónál és fogyasztod türhető borát.

— Órákig elnézed a tengert, ami most olyan fekete, mint a kinai tus. Vagy a két halászbárka kárbidlámpájának villogó fényét figyeled? Nem tudom, ez a kép mit idéz benned, de lehet, hogy csak képzeletedet semlegesiti.

— Köszönöm a poharat Julio apó, de nem tartalak mégsem gondolatolvasónak.

— Köszönöm, ó idegen, a bort és bevallom, nem kis része van abban, hogy melléd telepszem. Bizalmat gerjesztettél bennem, hogy már a második korsót ürited. De hidd el, te is érdekelsz. Mert doboló ujjaid meghazudtolják egyhelybenülésed nyugalmát. Furcsa ember vagy. Ajkad ivelésével az életed szürcsölöd és arcod éle Savonarolla aszkétikus szenvedélyét árulja el. Szemedből értelem sugárzik, de tekintetedet lelked révülése fájdalmassá töri.

— Hasonlitasz hozzám! No, ne rettenj meg. A bensőmre gondoltam. Tudom, piszkos csavargónak látsz, szőrös pofámmal, nyiratlan üstökömmel, szétmálló ingemmel, foltokkal és pecsétekkel tarkitott kabátommal. Kétségtelenül elriasztó látványt nyujtok toprongyos alakommal, kicserepesedett mezitelen lábaimmal. De tudod, ez a külsőm függetlenségemnek és szabadságomnak ára. Értsd meg, ez a létalapom, vagy ha akarod, fizikai életformám. Itt Antonionak, a szegény halászok szolgájának, a gyerkőcök bolondjának ismernek és ártalmatlannak tartanak.

— Tölts, ó idegen, beszélni kívánkozom, és ha van még gát bennem, ez az áldott ital majd szétveti.

— Ne félj, életsorom nem szentimentális. Nem az igazságtalanságok láncolata, sem pedig a szerencsétlenségek szépen kitervelt összjátéka. Tulajdonképen nincs is történetem. Mert hát nem mindegy, hogy vámhivatalnok, vendéglős, hajóskapitány, vagy zenekari dirigens volt az apám? Itt, vagy ott éltünk? Két, három, vagy négyszobás lakásban laktunk? Kicsi a változat otromba, középrendüségbe bujtatott világotokban, és hidd el, hogy érdektelen, hacsak nem undoritó, akár a tiéd, kedves idegen.

— Egy szóval, miként a tiéid, az én szüleim is a legjobbat akarták. Ezért huszonkét esztendős koromig végig járatták velem mindazokat az iskolákat, melyeket elviseltem. Voltam jogász, orvostanhallgató és festőnövendék. Majd ujságiró, banktitkár, vállalkozó és miegyéb. Még fiatalon résztvettem két tudományos expedicióban. Képeket festettem, verseket irtam és értekezéseket, melyek feltünést keltettek. Mondhatom: tehetségemmel felülmultam a silány átlagot, és nem sok hiányzott, hogy a szellemi nagyságok ugyancsak silány társaságában kapjak helyet.

— Ne tarts féktelen, vagy állhatatlan természetünek. Ezt a sokféleséget olthatatlan érdeklődési szomjam kényszeritette rám. Az évek haladásával szomjuságom türhetetlenségig fokozódott. Végül jelentéktelen állásokat vállaltam, hogy furcsa, kialakulatlan szenvedélyemnek élhessek. Valami hajszolt a dolgok lényegének megértése felé. Belevetettem magam könyvtárakba, végignéztem a világ nagy alkotásait és kerestem a magot, amiből létem kicsirázhatik. De akármelyik uton indultam, hamar ahhoz a határhoz értem, ahol nincs emberi felelet, s ahol a rejtélyesség áthatolhatatlan fala meredt elém.

— Julió, adj még egy korsó bort, zárd be korcsmádat, és feküdj le, mi kinnmaradunk, pecsétes uccai asztalod mellett. Oltsd el fityegő lámpásodat, mert amint látod, a hold most bujik ki. Lassan halvány-sárgába öltözteti az öreg házakat és gyönyörködünk majd a lila árnyékban. Szeretem az éjszaka szineit, de ha festőink durva és szirupos képeire gondolok, lekaparnám a holdat az égről. *Mert megmérgezték az életemet a festők, az irók, a tudósok,* mint ahogyan megcsaltak az erkölcsi szabály teremtői is. Rutul rászedtek.

— De tudod, volt bennem erő, fellázadtam ellenük és mindent leráztam magamról. Ne hidd, hogy csak az egyenruhás lelkü polgárokkal szállottam szembe. Nem. Megtagadtam bensőmben a dolgok rendjét és lefokoztam magamban az értelem mindenhatóságát. Tuljutottam az évezredek összerakott hazugsághegyein. Valami csodálatos nagy, szent lázadást éltem át, alig merem kimondani — a világszellemmel ismerkedtem meg.

— Tölts, ó idegen mert nehéz feladatra vállalkozom, amikor

lelkemet teritem eléd. De fel kell szabaditanom ostoba érzékeimet, hogy fenséges titkomat közölhessem. Sulyos béklyó a rendbentartott érzék és szegényes a beszéd, amikor a nagy igazság fényének egyetlen sugarát is beléd szeretném lövelni.

— Figyelj jól, légy áhitatos: az én titkom, hogy a teremtés igazságát ismerem. A mindenség benső fényének vakitó és perzselő sugarában fürdöm.

— Ó idegen, érdeklődő tekintetedbe most némi rémület vegyült és eszelősnek tartasz, ha nem tökéletesen elmeháborodottnak. Nem tiltakozhatom, mert ezzel csak hitedben erősitenélek, de gondold meg, ha nem ez a rongyos alak mondja ezt, hanem a ferencesek kámzsájába bujt felebarátod: milyen megilletődött érdeklődéssel habzsolnád szavait. Nem tudsz a diszletektől eltekinteni, amit, ó idegen, a lényegtől elválaszthatatlannak érzel.

— Ámde, ha mélyen magadba tekintesz és meghallgatod vergődő lelkednek vágyakozó szavát, megérted majd igazságomat. Mert ez az igazság nem az enyém, hanem a valóságé. Lassan rátérsz talán arra az egyedüli utra, amelyen az állatitól felszabadult ember jár.

— Idegen! Apostol sem vagyok. Nincs tantételem, sem pontokba foglalt szabályhalmazom. Az igazság, az élet mindezt nem türi. A megfoghatatlan valóság mindennél több, nagyszerübb és minden forma, amit ember alkotott, otromba másolat, amelyből a lényeg hiányzik.

— Figyelj csak idegen. Utálom a szónoklást és értelmedre sem akarok hatni. Amikor a festőakadémia falai közül kikerülve először állottam künn a természetben állványom előtt és tekintetemet belefurtam az előttem elterülő tájba, sejtelmes remegés fogott el, és nagy, különös érzés keritett hatalmába: megéreztem a természet végtelenségét és kifejezhetetlenségét. Majd szegényes vásznamra, festékeimre és ecseteimre vetettem pillantásomat, és világosan átéltem a táj lefestésének lehetetlenségét. Szörnyüségig fokozódó magasztosság ömlött el bensőmben. A mindenség mögött rejlő valóságot éreztem meg. Mert tudod-e, mi a levegő rezgése, a levelek titokzatos rebbenése, a szinek tobzódása, a formák harmóniája? Hogyan mondod el mindezt egy sikon, ha az isteni természetet nem akarod meghamisitani? Tudod-e milyen a táj? Megérezted már annak végtelenségét? Nem nyügöz le a nagy átélés? Hogyan érzékelteted annak az élménynek nagyszerüségét, amit a veréb ágról való elröppenése, a levelek finom rezdülése, a nap csillámának játéka lelkedben előidéz? Megtudod-e érezni a kifejezhetetlen nagyszerüségét?

— Mit kivánhattam hát durva szerszámaimtól?

— Mit adhattam magamból, ami ezt megközeliti?

— Azután asszonyt festettem. Sokáig néztem szép arcát, szabályos vonalainak ezernyi érdekes szabálytalanságát. Tekintetéből

az angyali jóságtól a démoni szenvedélyességig minden változatot megtaláltam. Amikor elkészültem a képpel és az ünneplők dicséretének áradatát hallgattam, szégyenemben kettéhasítottam a képet. Ellenállhatatlan kényszerből tettem, mert az eleven nő ott ragyogott minden varázsával, rejtélyes nagyszerüségével. Patyolatfehér bőrének pórusaiból bódító illat áradt, leheletéből mindentfeloldó mámor rezgett, s képemről: merev forma, élettelen báb üres tekintete meredt felém. Ünneplőim durva látása nem tudott megtéveszteni!

— Többé nem vettem ecsetet kezembe. Nem akartam a dolgok egységes, mégis végtelen változatát megcsufolni. Igy gondolkoztam. Később mégis a tollra fanyalodtam. Feltörő nagy érzések, csodálatos átélések kivánkoztak ki belőlem. Regényt irtam. Megvették és kiadták. A lapok rólam cikkeztek. Révbe értem, azt mondták. Ebben az időben végig hallgattam a házmesterné veszekedését. Teli volt szidalma erővel, képekkel, szinekkel, fordulatokkal, és annyi élet bugyogott belőle, amennyi nem volt egész regényemben.

— Nem irtam többé.

— Valami rajongásig fokozódó csodálkozás ejtett rabul. Egyik ámulatból a másikba estem. Még nem értettem, még nem láttam semmit, de titokzatos érzések feslettek ki belőlem, hirdetve egy nagy öröm közeledtét. Uj világ kapui kezdtek előttem kitárulni, melyek mögött az igazi nagy élet buzog. Eleinte csak kis résnyire nyiltak szét az élet kapuinak szárnyai, s én feszült figyelemmel révültem el bensőm ébredésén. Megmagyarázhatatlan, mindent elsöprő mámor keritett hatalmába.

— Nagy átéléseim még gondolni sem engedtek arra, hogy durva eszközeinkkel azokból valamit is megrögzitsek.

— Ó, kedves idegen, ez teljességgel lehetetlen volt. A müvészet a tompult érzéküek jámbor csalása.

— De hallod-é a csoszogó lépteket? Két hárfás közeledik, akik eddig a matrózok csapszékében muzsikáltak. Apa és fia. Mindkettő egy-egy szemére vak. Sem Beethovent, sem kontrapunktos zenéteket nem ismerik, de majd meghallod hárfáik furcsán bódító zengését.

— Üdvözöllek benneteket, Zeno és Mario. Tudom, magas vezényszó parancsára jöttetek ide, mert nagy szükségem van reátok. Oda a mólóra telepedjetek, pengessétek el a tenger köszöntését. Orcáitokkal forduljatok az áradat felé, hogy ki tudjátok pattantani elnyütt szerszámaitokból az ihletettség minden szikráját.

— Tudod, idegen, nem restellem bevallani, hogy a bort nem csak szeretem, de szükségem is van rá. Kivüle még ez a zsongó muzsika segithet nagy feloldódásomban. És meglásd, te is közelebb jutsz ahhoz, amit kimondanod szinte lehetetlen.

— Julió..., Julió apó..., hahó, ébredj. Igéretemet megtartot-

tam. első álmodban nem zavartalak, bort kérünk öreg...

— Hallod idegenem, hogy a tenger moraja miként festi alá a hárfák zengését? Érzed-e, a pillanat fenségét? Ó idegen, a muzsika a csalók legszebb varázslata.

— Tudod, bensőmben vakító fényforrás izzik. Sokkal hatalmasabb, mint amit nyomorult testem elbir. Szétmarcangol az átélés tüze, és hamuvá perzseli azt a rengeteg, vagy talán csak cseppnyi képességet, ami az istenség részesévé tesz. De látod: vidám és elégedett vagyok, kedves idegen, mert ez a legnagyobb élmény és minden jó java.

— Kimondom hát: én Istent érzem magamban.

— Idegen, olyan mindegy, hogy mennyire vagy emelkedett ember és mit értesz ebből, amit mondok. Én, csak én egyedül mondok igazat a világon. Nekem nincsen miért hazudnom. Én nem sanyargattam magam évtizedeken át, és képzeletemet sem gyötörtem éjjel-nappal, hogy ideérkezzem.

— És... és az utolsó szót alig merem kimondani, mert magam is megrettenek — ha iszom, akkor mindennél jobban és világosabban érzem, hogy bensőm rejtett mélyéből gigászi világitótorony dus fényforrása löveli a megértés, a meglátás olyan érzetét, hogy az istenivel egyesülök.

— Érted ezt, idegen?

— Ne kivánd, hogy még világosabban mondjam.

— Én... én... én: része vagyok az Istennek.

— — — — — — — — —

— Megbotránkoztattalak! Fordulj el tőlem, vagy huzass karóra Nem védekezem. Nem tehetek erről. Látod — látszatra — végsőkig süllyedtem, hogy ide felemelkedhessem. Nekem a valóság kellett és ez a valóság, a mindent átható, éltető, egyetlen igazság! A lényeg maga.

— Köszönöm, nem iszom többet.

— Már virrad.

— Most majd, mint mindennap, kibujnak az emberek odukból. Zajongnak, hazudnak, csalnak, lopnak, hizelegnek. Pöffeszkedő önteltséggel, sekélyes szellemmel, kicsi célokkal loholnak undoritó jólétük biztositására. Komiszak, kegyetlenek, durvák, kenetesek, képmutatók. Mind, valamennyien. Korlátolt, bamba nézésü hivatalnokok, hájjal párnázott kufárok, agyafurt prókátorok, müvészetet hirdető vásári komédiások.

— Nincs irigység bennem. Furcsa bogárfajtának látom őket, és gyülölet helyett — amit talán véleményemből meritesz — hálás vagyok nekik. Ők adják nagyságom keretét. A lehetőséget magasabbrendüségem felismeréséhez.

— Milyen jelentéktelen az ő létük az én számomra, akinek a mindenség orgonájának végtelen regisztere zeng, zug, muzsikál. Nekem, aki eljegyzettje vagyok az édes végtelenségnek, a mindent

magában egyesitő örökkévalóságnak, a nagy csodának — ők: mit is jelenthetnek?

— Ó kedves idegen, az első sirály fölröppent a levegőbe, nézd csak szárnyának ivelését, ó szent gyönyörüség!

— Reggel van. Látod ott a kiszolgált, lyukas haltartó ládát? Az a lakásom. Jőjj kisérj el. Most lefekszem. Lassanként felkél a nap és első sugaraival az én arcomat cirógatja. Nagyon jól alszom. A nyálam édesen kicsordul. Arcomra szines légy telepszik és acélzöld potrohán, mint drágakő csillámlik a napfény.

Omis, 1936. nyarán.

Kende Ferenc

Szivemet a felhőkig hajitom...

Szivemet a felhőkig hajitom...
Hahó!... Hallod, hogy zenél az éter,
Amint végigszáguld a Mindenségen?!...

Rohan, vágtat csodás fények felé,
A piszkos földről mindig csak tovább...
Cirógatják szüz melódiák...

Igézve, mint egy égi látomást,
Azt akarom, hogy milliók lássák
És meghallják bomlott dobbanását!...

Azt akarom, hogy milliók lássák,
S bámulva nézzék meredek ivem,
Mit égre karcol repülő szivem...

S ha egy-egy csepp a véremből lehull,
A földön szólnak majd az emberek:
Ni-ni! az égből bibor-fény pereg!...

Szivemet a felhőkig hajitom...
Kis csillag lesz belőle, jól tudom,
És megpihen majd fenn a tejuton...

Novi-Vrbas. *Weber Henrik.*

ÉDESAPÁM . . . MIÉRT?

Amikor az ember eljut odáig, hogy »apuka« lesz a neve, csodálatos átértékelésen megy keresztül. Eleinte minden olyan, mint valami könnyü, kedves szindarab, amelyben az apaszerep senkinek jobbnak nem juthatott volna, mint a szereplő Apukának. Testhez álló, kedves kis komédia az egész. Az egész kellék: a kis bölcső és benne a világ legszebb, legokosabb kisbabája: az én gyerekem! Aki gügyög. Mit? Apró, értelmetlen csacsiságokat. Igy!

Aztán egyszerre csak azon veszi magát észre az ember, hogy ott ül egy nagyon komoly, nagyon diszes trónszéken, mint uralkodó, akinek minden szava törvény. Magas katedrán ül, melynek alapja talán minden tudományok minden könyvéből rakódott össze és ő az a csodálatos, mindent tudó bölcs, aki csak a kérdéseket, a »miért«-eket várja, hogy megadja rá minden idők legbölcsebb feleletét. Csip-csup szegény embert is látni ezen a mesebeli polcon, mert a leggyatrább fizetésü dijnoknak is legfeljebb kisöccse itt a Rotschild, a legvéznább apuka is acélizmu dijbirkózó, a szépségről pedig vitát sem kezdenék, hiszen kislányom meggyőző szavakkal, meleg ölelésekkel százszor is bebizonyitotta már nekem, amit pedig sohase hittem volna: hogy szép vagyok, majdnem a legszebb az egész világon!

Ez a varázslatos átértékelés azonban csak akkor következik be, ha az apukának nevezett ember bele-belenéz a kristálygolyóba! Az uralkodóvá, bölccsé, erőssé, széppé átértékelt apukáknak pedig rettenetes felelősségü feladatuk, hogy nézegessék, ajnározzák ezt a varázsgolyót! Melengessék beletekintgető mosolygással, megsimogassák szeretettől, megértéstől bölcsekké finomodott szavak puhaságával.

Ezerszinü ez a kristálygolyó! *A gyerek szeme!* . . . Minden nicsiségre tágra táruló lélekablakocska.

Lehet az alapszine kék, mint a juniusi ég, lehet zöld, mint a májusi rét, lehet feketén csillogó, mint a csillagokkal teleszórt nyári éjszaka. A minden csodát teremtő Isten, amikor felszabaditotta önmagát a teremtés mestervizsgáján, ezt készitette remekbe! A legszebbet, a leghibátlanabbat minden mestermüve közül.

S ha néha felhőcske bodrosodik a kristálygolyó kékségére, ha halottsárga, száraz, falevél hull a májusi rét zöldjébe, vagy kialudna hirtelenül egy ragyogó csillagocska a szépséges éjszakában, alig észrevehető homály fedi el a varázsgolyót, a lélekablak kitárul, a csöppnyi száj rubinja felhasad és kibuggyan rajta egy szó: miért?

De jó ez az apai trónszék, ez a bölcsességet kölcsönző tudós katedra ilyenkor!

Én kétségbeesve gondolok arra, hogy eljön az idő, amikor megtudja a fiam is, a lányom is, hogy nekem is vannak miértjeim, melyekre nem tudok feleletet adni önmagamnak, melyekre senki sem tudott még válaszolni nekem. Mert eddig én mindenre tudtam felelni nekik!

Pedig nem közönségesek voltak azok a miértek!

Hogy a tisztelendő urnak nincs bajsza, az semmi, de miért nincs a tanító néninek? Hogy a gólya hozza a kisbabát, az igen, miért nem hozza gólya a kis borjut? Aztán, hogy a borju csak *ugy lesz*, vagy az is *születik?* Aztán ki volt erősebb, Toldi Miklós, vagy Királyevity Márkó? És ezekhez hasonlók garmadával!

Én mindre tudtam kielégitő feleletet adni. Találtam szives szót, bölcs mesét, melyekkel le tudtam törölni a homályt a kristálygolyóról és láttam a kielégültség boldog mámorával becsukódni az ijedten felpattanó lélekablakot.

Csak egyszer...!

Egészen kicsinyke elemista volt még a fiam és messze volt az iskola tőlünk. Minden napja uj élményektől volt terhes. Ugy vettem észre, miértjeit megfelezi tanitója közt és köztem. Nekem már csak a nehezebbje jutott.

Egy nap vörösre sirt szemekkel jött haza. Megijedtem, de nem mutattam. Kérdeztem volna már, de hallgattam. Talán elesett, talán veszekedett? Sebaj, megesik az ilyesmi!

De az anyja persze nem állhatta szó nélkül.

— Ki bántott aranyfiam? — kérdezte ijedten, ösztönösen.

— Megvertek a gyerekek — szakadt fel a zokogó felelet.

Most jöttem én. A hangomban több volt a szigor, mint a részvét. Nem kell kényeztetni a gyereket!

— Ki bántott?

— Én nem tudom, csak Rajkónak hivták azt, aki először a földhöz vágott! — szepegte a fiam.

— Milyen Rajkó?

— Én nem tudom. A nevét is csak onnan tudom, hogy a többi azt kiabálta neki: udri ga Rajkó! És erre a Rajkó földhöz is vágott!

A felelevenitett sérelem uj könnyzáport eredményezett.

— Akarom tudni, hogy volt az egész! — vágtam bele a bőgésbe.

— Az egész az ugy volt, hogy amikor a Sztojnics sarkára értem, ezek a gyerekek meglátak és elkezdtek csufolni! Jöttek utána és ugy kiabálták: magyár, magyár, kokosár!

Elkomolyodtam. Hát igy áll a dolog? Ilyesmit én nem éltem át gyermekkoromban.

A gyerek folytatta.

— En nem csufoltam pedig őket, csak azt mondtam: fogd be a szád! Erre jött a Rajkó, meg a többiek is!

Hallgattam.

— Pedig én nem is bántottam őket! Nem is ismerem őket! Hát akkor *miért?!*

Tágranyilt szeme könnyben uszott, maszatos, tintás kezét nagyos mozdulattal tárta szét, ugy várta a válaszom. Riadt szeméből, az én kristálygolyómból egy szó izzott felém, mint valami lángoló kérdőjel: *miért?!*

Hallgattam.

És bennem a tudat alá süllyedő emlékek eliszaposodó rétegéből felbukott egy kép. Elevenen, frissen, mintha most történt volna.

Megfogtam a gyerek kezét, magamhoz vontam és beszélni kezdtem.

— Sok évvel ezelőtt én is igy jöttem az iskolából, mint most te. Nem engem bántottak pedig, én se bántottam mást, de fájt, mert végig néztem egy ilyen csunya históriát. Mentünk haza az iskolából. Az egyik sarkon kereszt állott s éppen melléje értünk, mikor egyik maszatos iskolatársam észrevette, hogy a tuloldalon megy sietve, szinte előlünk menekülve a Stein boltos fia. Kócos kis zsidógyerek. Mire feleszméltem, már át is ugrattak érte a vásott gyepsori csemeték és nagy diadalorditással cipelték át az innenső oldalra a kereszt elé. Ott ráorditott a legszájasabb, a legveresebb kedősebb:

— Ha elmondod a miatyánkot, nem bántunk!

A fiam nem sirt már. A szája is kinyilt és lélekzetét visszafojtva, megértő részvéttel leste a folytatást.

— És mit gondolsz, mit csinált a Stein-fiu?

— Mit?

— Biztosan szomoru volt a lelke, de mosolygott... és.. hibátlanul elmondta nekik a miatyánkot!

— Pedig zsidó volt?!

— Pedig zsidó volt! Mi mást tehetett volna? Azután végignézte szomorkás tekintetével ezeket a kis gyepsori vadszamarakat és otthagyta őket.

— És apuka?

— Én fiam? Én csak ott álltam és nagyon szégyeltem magam. A Stein-gyerek előtt a gyepsoriak miatt. A Stein-gyerek fel se vette. Biztosan fájt neki, hogy megalázták, de ő maga volt zsidógyerek, a gyepsoriak meg sokan voltak. Látod neked sem kell máskor az ilyent meghallanod. Ha fáj is. Aztán, látod volt idő, amikor a magyar gyerekek szoritották ki igy a szerb gyerekeket, most meg forditva van!

Éreztem, hogy ez már elég, hogy nem tudok okos választ adni a miértre, azért befejeztem a beszélgetést.

— Igen fiam, most forditva van. Legokosabb, ha máskor másik uccán jössz haza!

*

Vége lett az iskolaévnek. A vakációban Magyarországra mentünk három hétre. Ki tudott volna ellenállni öregapó, meg öreganyó nagybetüs leveleinek, melyeknek minden mondata azt sürgette: Gyertek már! Mi, ki tudja, eljuthatunk-e hozzátok valaha!? A gyerekek már meg sem ismernek bennünket, meg is halhatunk, gyertek hát, bár egy hétre!

Mentünk.

A ritkán utazó emberek gyámoltalanságával, talán félszegségével bámultunk meg minden uj állomást.

A két gyerek a kérdések pergőtüzével árasztott el. Alig győztem felelettel.

A negyedik napon már, mintha mindig ott éltek volna. Mi csak meg-megálltunk itt-ott, régi emlékek ujultak fel, uj meglátások szinesitették a fakulni kezdő régi képeket, de nekik, ugy vettem észre nagy megnyugvást okozott, hogy semmi különöset, semmi különbséget nem észleltek. Veréb, veréb. Virág, virág.

Az első nap ugyan megbámulták a kakastollas csendőrt, a fiam talán titokban összehasonlitást is tett a mi nárednikünk meg az ottani őrmester között, mely összehasonlitás ki tudja kinek a javára esett, mindegy, én semmi különöset nem észleltem a gyerekeken.

De mit is láthattak volna? Az ottani Duna alig valamivel szélesebb a mi Tiszánknál, a folyóparti füzes is ismerős melódiákat susogott, a szomszédot itt is Jóska bácsinak hivták, a kis kacsák itt is aranysárgák voltak, mint nálunk.

Ami különbséget magukkal hoztunk, az meg egyenesen szenzáció-számba ment itt, mert amikor a fiam az öregapó biztatására és az álmélkodó Jóska bácsi elképesztésére odakanyarintotta a nevét ciril betükkel az ujság szélére, Jóska bácsi mély meggyőződéssel és őszinte bámulat hangján mondta ki a szentenciát.

— No, hogy azt se kék mondani!

A felesége, Panna néni meg tán keresztet is vetett ijedtében, amikor a lányom az öreganyja öléből rázenditett az iskolában tanult nótára, hogy

— Csija li je taraba...!

Összecsapta a kezét Panna néni.

— Egek Istene!

Hamar hire jár az ilyesminek a faluban! Határozottan felénk, különösen a gyerekek felé fordult a figyelem. Azoknak meg tetszett az érdeklődés. A lányomnak hol itt, hol ott kellett elénekelni: csija li je taraba...

A fiamnak sohasem volt kielégitő társaság a huga, azért már az első napokban érdeklődni kezdett öregapjánál.

— Öregapó, hogy hivják azt a gyereket, aki a sarkon lakik?

— Jóskának, fiam.

— Hát azt, aki ott megy most?

— Nem ismerem meg messziről, kisfiam. Ha jól látom Fekete Fercsi.

— Minálunk is van Fekete Fercsi, de az kisebb.

— Hát hogyne lenne gyerekem, hiszen itt is vannak Pisták, Jancsik, Jóskák mint nálatok.

—Hát Rajkó van-e?

Öregapó elnevette magát.

— Rajkó az nincs.

Délután lementünk a Dunára fürdeni. Leheveredtünk a homokba. A hátunk megetti mezőségen gyerekek hancuroztak. A fiam lassan játszva közeledett feléjük.

Hadd ismerkedjenek! — gondoltam. Szinte el is feledkeztem róla, amikor egyszer felsivitott a hangja.

— Apukám, jaj!

Felugrottam. A füzesből rohant felém a fiam, a nyomában öt-hat gyerek, kik, mikor megláttak, megálltak és mint akik jól végezték dolgukat, visszafordultak.

Lihegve, zokogva, összekarmolt arccal ért hozzám a fiam.

— Mi az?

— Megvertek.

— Miért?

— Nem tudom... zokogta, hebegve, ijedten, méltatlankodva. — Eleinte nem bántottak, de azután az egyik rám fogta, hogy szerb vagyok. A többi meg elhitte. Aztán igy kezdődött. A végén meg megzavartak...

A kristálygolyóra mélységes, fekete árnyék borult. Megdöbbenve néztem bele a riadt gyermekszembe. Abba a feneketlen mélységes örvénybe, melyet ott láttam kavarogni. Szinte megindultam magam is. Szólni még nem tudtam, de magamhoz akartam vonni. Ő kiszakitotta magát ölelésemből, szembeállt velem és szinte kiabálva, remegve szórta felém a szavak áradatát, mit az a mélységes örvény hozott fel a felzaklatott lélek mélységéből...

— Apukám... hát most.., hát ezek... miért? Otthon a Rajkó megvert, mert magyar vagyok, itt megvernek, mert szerb vagyok! Mi ez?! Miért?

Aztán elfojtotta torkán a szót a zokogás.

Én meg csak álltam ott, álltam... szó, felelet nélkül. Ez a felém dobott hatalmas »miért« mellen vágott és ledöntött az én megcsufolt fiam mellé.

Mosolyogni próbáltam, pedig belül nekem is sirt a lelkem, összeszoritott állkapcsom lezárta a szavak utját és csak ügyet-

lenül, makogva tudtam később kinyögni pár suta, értelmetlen szót.

— Ezt fiam, ugy nevezik: kisebbségi sors. Jó ehhez hozzászokni korán... később talán nem fáj.

Szegény öregapó botjával fenyegette a visszavonuló gyerekcsapatot, mely vissza-visszanézett csodálkozva, hogy nem is zavarom őket, nem is kiabálok rájuk, csak állok ott a fiam mellett és simogatom a fejét...

Délután észrevettem, hogy a kislányom ott áll a kert végében, a keritésen belül és sóvár szemekkel néz az utca tulsó végén játszadozó lányok csoportjára. Körbeállva, táncolva énekelték:

— Ispiláng, ispiláng, ispilángi rózsa...

Már a számon volt, hogy kiküldöm közéjük, de elhallgattam és hagytam, hogy a kerités mögé lapulva énekelgesse egymagában, de mégis velük együtt az ismert régi játszi nótát.

— Ispiláng, ispiláng ispilángi rózsa...

Cziráky Imre

Birok a Holnappal...

Holnap! ki holnap már Tegnap leszel,
Ki mindig meghal, s uj létre támad,
Holnap! kivel örök csatám vivom,
Mért futsz tőlem, s mért futok utánad?!...

Holnap! te ezer-arcu szent rejtély,
Selyemruháju, csábitó kokott,
Kit ha egyszer karjainkba zárunk,
Akkor látjuk, hogy festett és kopott!

Multam, — a meghalt holnapok ezre, —
Hajdan csillogó, tündérszép ékszer,
Hátam megett a sutba hajitva
Bágyadtan tompán rám visszanézel.

Eldoblak téged, te ócska jelmez,
Nem kellesz nékem, uj Holnapra várok,
S az uj Holnappal örök-uj erővel
Holnap a döntő, uj birokra szállok!

Weber Henrik

Eladok 34 évet

Eladok 34 évet,
rossz fogaimat, hajlott hátamat
és a vérem.
Eladom ezt a magamba ojtott,
de nagyon idegen énem
s eladom, amit máskép akartam:
eladom 34 évem.

Kék szemeim első csodálkozását,
az első hálát, az első hitet,
a hozzámdobogó legelső szivet
s az első ámuló csodát:
eladom az első meséket
s az első könnyet, melyet
dübörgő vágyam
ájultra csukott szemeimből kiejtett.

Eladom boldog husz évemet,
eladom első emlékemet, Blankát.
(Pedig jó néha látni az arcát
behunyt szemekkel, könnytelen-sirva.)
Eladom, ami még nincsen megirva
s nincs befejezve: magam.

Ki ad többet érte?
Ki mondja hittel, hogy az árát,
csak a piculát is megérte?!
Ki ad valamit érte?
Egy kézszoritást, talán . . . barátit,
de, hogy a szive és szeme ragyogjon
és hogy mindent, de mindent megérjen,
amit akartam és elhibáztam
és több legyen, mint amennyire vártam
és jobb legyen, mint ez az élet . . .

Ennyit, talán ennyit megérek? . . .

Gál László.

ÜNNEPEK ELŐTT...

Mire beért a faluba, este lett az alkonyatból. A házak ablakából örvendő szemfényként ömlött a világosság. Kuti Mihályban is megremegett az áhitat tömjénes emléke. Felmelegedő borzongás járta át hidegbe ékelődött testét. Szörnyü hideg van ma. Lélekbe hasitó. Mint a csont, olyan volt a rőzseág. Még egy pillanatra se lehetett megállani. De nem is lett volna tanácsos megállani a szélsöpörte havas folyóparton. Hiszen rongyos bocskorban tapodta a féltérdig érő, sziporkázó, tüzes havat. Mikor belevágott az ujjába, meg se érezte. Csak az a néhány, nagy csöppben kicsurrant vérszem mutatta a sebet. De hamar megfagyott az is.

No, de nem hiába fagyoskodott, mert jócskán lesz neki is a levágott rőzséből.

Az ut haván eléje csillant a sarki bolt sárga petróleumlángja. Lecsukott szája megnyilott egy lehelletnyire:

Ott árulják az örömöt!

Legalább egy kis örömöt vihetne! — többet a mindennapi megérkezésnél... A gyerekek megérzett öröme megdobbantotta a szivét. Az élet elhalványodott, fáradt képei remegő szókká melegedtek benne:

Egy dinárért diót!... Hiszen van egy dinárom!

Boldogan áradó léptekkel indult neki a boltnak:

Egy dinárért vesz diót! — Aranyos diót!...

Az ének hullámos áhitata édeskedett dermedt szivében. Milyen jó lesz majd énekelni! Átadni magát annak a csendesitő világosságnak, ami néha ugy kifogy az emberből. De most érzi, hogy az kiséri minden léptünket, átfüti a fáradt szivet és megöleli az embert!... Eh, hiszen nem is olyan rossz az élet! Persze: szenvedni, türni kell... térdig gázolni a megfagyott hóban!

De majd csak elmulik a Tél! — üzent fel a szivébe a biztató, tiszta érzés és belépett a boltba.

Mintha marokra való kincsei volnának, ugy nyult a zsebébe azért az egy dinárért...

De mi ez?... megernyedt ujjakkal kaparász végig agyonfoltozott bekecsének szétrongyolt zsebein... a foszlányok között azonban nincs semmi... üres, hideg szakadásokat érez csak, amiken át kezébe folyik a végtelen hideg:

Nincs... nincs...

Ismeri a nincset... nagy találkozásai voltak vele... mikor

meghalt a kis Rozika, mert nem volt orvosságra... a lehunyt kis szemek fekete üressége is benne van remegő, semmit sem érintő kezében... de még az is csak egy eltünt régi állomásnak tünik most elhomályosuló szemei elé...

Ejnye, mormolja az ijedtség elfásuló, kiürülő mosolyával és hirtelen ugy felnyög, olyan fájdalommal, hogy szinte maga is megijed tőle.

No csak, no... ne komédiázz már... hol vagy?

De a dinár nincs sehol. Elveszett!...

A boltban sokan voltak. Ünnep előtt. A boltos és inasa fürgén hajladoztak a fiókok között, amikből apró és nagyobb papirstaniclik kerültek a pultra. Fürgén folyt a kis pénzek nagy örömü vására. Kevés cukor, még kevesebb füszer, néha egy-egy marék dió csörgött.

Az különösen fájt...

Ő is azt akart. Bár egy marék diót... Némán nézte a vásárlókat. Csak az ujjai vonaglottak néha egyet az üres zseb vigasztalan foszlányain. A megsebzett ujja különösen sajgott, jobban fájt a többinél. Mintha az érezné legjobban az üres zseb végtelen hidegét. A vevők ide-oda lökték. Nem törődtek vele, mintha nem is volna ő is közöttük, értelmetlen, céltalan ide-oda ődöngésével...

A levegőben biztos hangok érce csendült:

Fél dinárért cimetet... kettőért diót... háromért cukrot...

Ő csak egyért akart... diót... De most már nem mondhatja! Köhögés fogta el. Valami a torkába karcolt. Nagyon kinlódott, hogy visszatartsa a köhögést. Már szédült bele, és mégis magába akarta fojtani... azt sem bánta volna, ha ebbe az erőfeszitésébe maga is beleful...

Közben minden ment a maga utján. A boltos biztos kézzel dolgozott. Hév volt a szemében, ahogyan egy pillantással felmérte és kiszámitotta az értékeket. Egyik kezével — és ezt most feltünő élességgel látta — jobb kezével kiszolgált, a ballal meg beseperte a pénzt... Mindez nagyon is simán történt...

No, még egyért diót is! — mondja muzsikáló nevetéssel egy fiatal asszony.

Egyért diót... mormolja ő is és kisimul az ökle...

Aztán elnézi a boltost. Szegény, tüdőbajos ember. Tudja róla, hogy nem birta a nehéz munkát, hát eladta kis földjét és ezt a boltocskát nyitotta. Arca két oldalán piros foltok tüzelnek... ugy se birja soká...

Hirtelen vad fájdalmat érez: miért nem vett reggel azon az egy, azon az utolsó dináron cigarettát. Az ebédtelen, egybefolyó napban néhány pillanatnyi megfeledkezésre ebben a kibirhatatlan szegénységben... megérzi a cigaretta kábitó derüjét... amint valamelyik lehasogatott fa néma, téli csöndjéhez dülve,

szivta volna... és aztán mintha lassan, visszatartva engedné ki a mámoros jó izét...

Mit lökdös? — mordult meg, mikor egy sebtében forduló asszony friss mozdulata érte.

Az asszony merészen a szemébe nézett és szinte arcul csapta szavával:

Hogy én?

Igen, maga, hallja-e?!... és azt mondom: vigyázzon!

A boltban csend lett. Dermedt, hideg csend. Tépő, mélyről fütött, izgalmas, számonkérő csend. A vásárolók megbántott, jeges lehelete... Nem volt itt senki, akit többször is meg ne löktek volna és mégis minden ment a maga utján... Barátságos mosolyokkal, összeütközés nélkül. És most ez az ember itt mindent megakasztott... A meglepetés zavara azonban csak egy pillanatig tartott.

Mit gorombáskodik?... Nézze meg az ember! — hallatszott mindenfelől. Aztán egy éles, torkonfogó hang:

Ki maga?

Hogy ki vagyok?... Most szinte elmosolyodott irtózatos dühében. Most, most megbántották... és ezek itt... akik mind azt az utat járják, amit ő. Kihuzta magát, hát én vagyok a...

Röhögés csapta el előle a levegőt a kis petróleumlámpásos világosságban. Még az inas is megszólalt:

Olyan régen álldogál már ott hátul. Százszor is vehetett volna már!

A rászegeződött szemek kérdőre vonták, beléje döftek: no, hát ki vagy te?... no, nyögd ki már!... tudni akarjuk! Érezte, elsápadt, hogy arca megvonaglik, hogy most egészen egyedül maradt... már megsebzett ujja sem fájt. Nem is fájdalmat érzett, hanem végtelen, leküzdhetetlen gyülöletet... Látja a diószsákokat, amikből nem vehet egy dinárnyit, a sápadt kis gyerekeinek ünnepre... akiknek nem derül az öröm csillagos fénye...

Talán lopni akart! — kiáltott fel valaki.

Most már szinte rávetették magukat, hogy kilökjék maguk közül. A kör már szinte bezárult körötte. Egyöntetüen közeledett feléje, megbonthatatlan összetartón! Mig alóla egyre jobban fogy a talaj...

Eddig minden baja ellenére is rendben folyt az élete. Szegény ember volt, ugy élt, mint a többi szegény ember, dolgozott, kapott pár garast és élt... sokszor éhezve, fázva, de élt... és ezek most mit akarnak tőle?... Kereste, kutatta a választ... egyszer verekedett, legénykorában. Jól belevagdostak egymásba ökéllel, karókkal s aztán kész volt, el volt intézve, ezt azonban nem lehetne igy...

Ki kell kutatni!!

Felhördült, mintha átnyársalták volna: tolvajnak nézik... őt, aki egy dinárért akart örömet venni!... Megszédült... szegény kis gyerekei!... inkább bevallja, hogy elvesztette a dinárt... de amint szólni akart, látta, hogy ezek nem hinnének neki...

Hát mit lökdösnek? — nyöszörögte.

Magát? — szólt csipősen egy asszony.

Itt senki se lökdös senkit, az én boltomban! — önérzetes-kedett a tüdővészes boltos. Ne zavarja a munkát. Ha akar vegyen, ha pedig nem?!...

Akkor elmehet! — bökte ki az inas.

A nevetés ugy csapott fel körülötte, mint a vesszőzés.

Megtántorodott, ugy érezte, gázolnak rajta... és már szinte kivánta is a megsemmisülést...

Néhány asszony sikoltott:

Részeg!

Ugy látszott, összeesik. De a boltos erélyesen szólt:

Ha részeg, menjen haza! Jobban tette volna, ha a pénzt családjának adja. Ünnepek előtt... — tette hozzá jelentőségteljesen.

Mint a megvert kutya, sompolygott ki.

Ünnepek előtt... ünnepek előtt... motyogta és tehetetlenségében szerette volna fölforditani a világot.

Tántorogva ment el a bolttól, ahol kifosztották mindenéből. Nyomorultnak és megalázottnak érezte magát... Minden ellene fordult... Milyen rettenetes, milyen sirni való!...

A hideg mohón járta át a testét és megsebzett ujja vad sajgással fájni kezdett. Kezét ökölbe szoritva, majd mereven kifeszitve ejtette zsebébe...

És ekkor hidegen és megszabott körének éles, el nem téveszthető valóságával a tenyerébe hullott a dinár...

Egy darabig forgatta, peckelte a zseb zegzugjai felett, mikor azonban mindig visszaesett sajgó tenyerébe, egy hirtelen, fölényes mozdulattal a zseb egyik szakadékán át a havas ura lökte...

És még soha sem érezte magát könnyebbnek, mint akkor...

Kristály István.

Részlet a
CSABAYÉK
c. regényből

A Kaszinó nagytermének egyik sarkában esténként erősen járta a baccarat. A pénzbőség idejében a könnyü meggazdagodás vágya csábitotta a kisvárosi embereket a játékasztalhoz, azok pedig, akiknek ujjai között a gyorsan szerzett pénz gyorsan el is folyt, utolsó reménységükkel itt akartak megint talpra állni. A füstös helyiségben, a ventillátor bánatos és egyhangu zümmögése közben, egymás hegyén-hátán lesték a zöld asztal körül a mohószemü, izgatott emberek, verejtékezve és idegesen vonagló ajkakkal, a szerencse forgandóságát. Furcsa társaság gyült itt esténként össze. Az előkelő ügyvéd és a vékonypénzü kiskereskedő, a gőgös vidéki földbirtokos és a vasalatlan nadrágu ágens, a könynyükezü gyáros és a szerényfizetésü köztisztviselő, megfeledkezve minden társadalmi különbségről, itt néhány órára egybeforrtak a lihegő, vérre és idegre menő szenvedélyben. Akik az uccán nem ismerték egymást, egymásra dőlve meredtek a reszkető kézzel felütött kártyákra. Egyesek arcán magukra erőltetett nyugalom feszült, másokén megfagyott mosoly ült, de a legtöbb ember szemében leplezetlenül, szinte kiabálva ott tüzelt a fékezhetetlen vágy: magához ragadni a kajánul vigyorgó, aljas, komisz, imádott pénzt, mindegy, hogy kinek a kezéből, mindegy, hogy kinek a lelkéből, csak itt legyen a tárcában a sziv fölött, ahol a legmelegebb érzés öleli körül. A kisvárosi ájult lelkeket a sors ebbe a sistergő katlanba dobta és most végre forrni és párologni kezdtek.

A játékosok között kezdettől fogva minden este ott volt látható Tarnay Dénes is. Amióta a feleségétől elvált és magára maradt, ez az ember különös változásokon ment keresztül. Valamikor a kisvárosban mintagazdának ismerték, de attól az időtől kezdve, hogy családi otthona fel volt dulva, Tarnay Dénes nem volt többé a régi. Gazdaságát teljesen elhanyagolta, alig ment ki a tanyára és sokszor napokon át céltalanul ődöngött a kisváros uccáin. Nem mintha a felesége utáni bánkódás bolygatta volna meg ily vészesen lelki egyensulyát. Az asszonyhoz sohasem füzték mélyebb lelki kapcsok, de mégis itt volt, mégis központja volt egy egyenletesen hullámzó, csöndes és derüs családi békének. Az otthonnak minden meleg szine az ő lényéből sugárzott ki, a falakon a butorokon és minden egyes tárgyon észrevétlenül az ő finom mosolya lengett.

Amig a felesége itthon volt, mindezt nem tudta, de amióta magára maradt, a szint és mosolyt fakó komorság és hallgató, rideg csend váltotta fel. Lassanként gyülölni kezdte otthonát, ezt a cifra sirt, amelyben még nyugtot sem tudott találni. Ugy érezte, hogy itt mindenre az enyészet finom porrétege rakódik rá és hogy a vázákban minden virág elhervad. Menekült innen és nem látta, hogy önmaga elől menekül.

Az asszonyokkal sem törődött többé. Senkivel sem. Csuszott lefelé a lejtőn és nem bánta. Az élet őt eleresztette és ő támaszték nélkül imbolygott a bizonytalanság felé. Kocsmázni kezdett és gyakran volt részegen látható az uccákon. Nem bánta. Egymásután vett fel kölcsönt a földekre és a pénzt elherdálta. Nem törődött vele. Sohasem számolt utána, mire ment el a pénz Elment, elmult, mint ahogy minden a világon elmulik. A kölcsönt nem fizette vissza, sőt sokszor még a kamatfizetést is elmulasztotta. Árverést irtak ki a földre. Ha történetesen volt pénze, törlesztett valamit, ha nem volt, hát nem volt! Nem fontos az egész! Homályos szemével nem nézett a holnapba, hiszen a ma is már alig érdekelte. Lesz amint lesz! Nem fontos az egész!

És ekkor jött a kisváros szenzációja, a baccarat. Nagyszerü életelixir az ő romló idegei számára. Micsoda forró feszültség rejlik azokban a végzetes percekben, amikor a következő lap, a következő pillanat szerencsével, vagy balsorssal érkezik! A szem vörösen ég, mint a szemafor a dübörgő vonat közeledésére. Micsoda kivételes szembenállás ez magával a Sorssal! Az ember ezalatt nemcsak éli az életet, hanem pattanásig feszülő idegein át minden lángjával és izével együtt érzi is. Issza, mint a tüzes cocktail-t. Szivja, mint az ópiumos cigarettát. Mert mit ér különben ez a szürke napokkal, mint ólmos, nehéz lábakkal előre totyogó élet?!..

Tarnay Dénes tekintélyes összegeket veszitett a baccarat-n. Később már csak kisebb tétekben játszott, mert a pénze kifogyóban volt. Utóbb már ismerősöktől vett fel apró kölcsönöket, de a szerencse ezentul sem akart melléje szegődni. Peches szériában vagyok — állapitotta meg magában — de majd holnap másképp lesz! És a holnap sem hozott változást.

Ma este sem járt különben. Utolsó száz dinárja most uszott el és Tarnay felállt a játékasztal mellől. Kissé bizonytalanul állt a lábán, mert szokása szerint játékközben tekintélyes mennyiségü konyakot fogyasztott. Benyult a nadrágzsebébe és kivette belőle apró-pénzét. Ép annyi volt még, hogy a cechet kifizethette. Aztán körülnézett, hogy kitől lehetne pénzt kölcsönözni. De egyetlen bizalomgerjesztő arcot nem látott a teremben. Mégegyszer körülnézett, aztán lebotorkált a lépcsőn.

— Pénzt kellene valahonnan szerezni! — ez járt az eszében, mialatt bizonytalan irányban nekiindult a kisvárosi uccának. Fázott. Észrevette, hogy a kalapját a kaszinóban hagyta és most hideg

szél érte erősen kopaszodó fejét. Nem törődött vele. Lomhán, tompa fényléssel kavarogtak benne a gondolatok, az álmosság nehéz ködfelhője alatt. — Pénzt kellene szerezni! — ismételgette magában, mert megcsukló gondolatai között csak ennek a vágynak volt még jártányi ereje. Csak ment előre, maga sem tudta, hova. A Csabayház előtt egy férfiba ütközött bele. Csabay Béla volt, aki épen be akart fordulni a kapun. Tarnay feléje kiáltott, mintha a másik nagy messzeségben volna tőle:

— Halló, Csabay! Jó, hogy találkoztunk!

Csabay megborzongott az alkoholos lehellettől, amely Tarnay szájából megcsapta. Tudta, hogy ez a megszólítás mit jelent. Nem először segitette ki az uccán kisebb kölcsönökkel, amelyeket Tarnay hol visszaadott, hol meg végképen megfeledkezett róluk. Szánakozva fordult feléje:

— Miben lehetek szolgálatodra?

— Kérlek, segits ki ötszáz dinárral.

Csabay már nyult a pénztárcája után, de a keze féluton megállt. Habozva mondta:

— Nem jönnél be pár percre hozzám? Szeretnék veled valamiről beszélni.

Tarnay nem nagyon örült ennek a meghivásnak. Sejtette, miről lesz szó. Meg aztán várta őt a kaszinó. De a pénz nem volt a zsebében és ezért kelletlenül ráállt :

— Csak egy pár percre. Mert sietek.

Betértek Csabay szobájába, ahol azonnal megkapta a kért összeget. Tarnay nadrágzsebébe gyürte a pénzt. Leültek. Ekkor Csabay komoly szemmel fordult a másik felé:

— Dénes, nem veszed rossz néven, ha őszintén beszélek veled?

— Oh, csak tessék!

— Nem gondolsz rá, hogy ezzel az életmóddal tönkre teszed magad?

Tarnay nyugtalanul fészkelődött a helyén.

— Nem olyan veszélyes dolog — mondta bizonytalanul.

— De igen. Veszélyes. A vagyonodat elherdálod. Kártyán uszik el a pénzed. Leiszod magad. Hová fog ez vezetni?

— Kinek őrizzem a pénzem? Mit üljek rajta? Se asszonyom, se gyerekem! Ugy állok ezen a világon, mint az ujjam. — Ezt az utolsó mondatot már az iszákos ember hirtelen meghatottságával, sirásra torzult szájjal mondta.

Csabay fel akarta használni a pillanatot, hogy mélyebben hatoljon bele ennek az embernek a sorsába. Részvéttel kérdezte:

— Bánt valami? Sajnálod az asszonyt?

— Az asszonyt? Nem én! Az asszonyra már alig emlékezem.

— Hát akkor?...

— Mondom, hogy nincs kiért vesződnöm. És nem is lesz többé soha.

— Miért nem nősülsz ujból?

— Ez az, amit nem lehet. Én már nem találok magamnak való asszonyt. Olyan csak egy volt...

Csabay tágra nyilt szemmel nézett a másikra. Azt hitte, hogy ittasságában össze-vissza beszél.

— Nem értem. Előbb azt mondtad, hogy nem sajnálod Ellát.

— Ellát nem sajnálom. Ella nagyot vétett ellenem. De ő volt mellettem az asszony. Az enyém. Testileg sok különb nőt ismertem nála. Lelkileg se őt tartottam a legkiválóbbnak. De ugy, amint volt, pontosan kiegészitett engem. Vele voltam teljes. Ő volt bennem az egyensulyozó erő. Az asszonyt nem sajnálom, csak magamat... Mintha egy ér pattant volna meg bennem!.. A szája megint sirásra görbült.

Csabay elgondolkozva nézte a másik különös vergődését. Sajnálta ezt a pusztuló, elvesző embert, aki nyitott szemmel veti magát bele a romlásba. A lelkére akart beszélni:

— Micsoda férfi vagy te, hogy nem tudsz szabadulni egyetlen beteg gondolattól?! Mögéje bujsz, mint ahogy az ijedős gyerek elbujik a rém elől. Hát emberi élet az, amit te folytatsz?

Tarnay szomoruan bólogatott:

— Bizony igazad van.

— Ne mondd nekem — folytatta Csabay nekihevülve — hogy egy férfi, ha igazán akarja, nem tud magán erőt venni. De te elhagyod magad, mint egy beteg, hisztériás asszony. Tudnál te megint talpra állni, de nem akarsz. Mert igy kényelmesebb. Hát nem akarod belátni, hogy igy elpusztulsz?!

Tarnay földhöz szegzett tekintettel ugy hallgatta ezeket a kemény igazságokat, mint a gyerek, aki rossz fát tett a tüzre. Ujra csak annyit mondott:

— Bizony igazad van.

Csabay folytatta:

— Tudom, hogy ezt az ötszáz dinárt is azért kérted, hogy megint leülj a kártyaasztalhoz. De ezt nem szabad megtenned! Soha többé! Szedd össze magad és légy megint ember, Dénes!

Tarnay halkan, bünbánó hangon válaszolta:

— Az leszek. Köszönöm a jóságodat.

Felállt, hogy elköszönjön. Kezet fogtak, de Csabay nem engedte el mingyárt a kezét. A szemébe nézett:

— Igérd meg nekem, hogy nem mész vissza a kaszinóba. És hogy mától kezdve uj életet kezdesz.

— Igérem — mondta Tarnay, azzal megrázta a másik kezét és elsietett.

Az uccán elővette zsebóráját. Fél nyolc... Ejha, elég késő lett!... Derék ember ez a Csabay!... Hogy erőlködött szegény! ...De azért utálatos dolog volt igy elérzékenyedni előtte!... Mi-

nek is árulta el neki az ő legbensőbb titkait?... Igazán fölösleges volt!... Ugy ült ott vele szemben, mint egy bőgő kisdiák a verés után!... Hallatlan!... Tulajdonképen mi köze annak a Csabaynak az ő privát ügyeihez?!... Minő jogon avatkozik bele az ő életébe?! ...Talán azért, mert ezt a rongyos ötszáz dinárt kölcsönözte neki? ...Nagyszerü! Más is megadta volna!... Kellemetlen ember!... Hogy jön ő hozzá, hogy igy megalázza!... Ő meg ott ül bambán és ahelyett, hogy kikérné magának ezt az illetéktelen morál-prédikációt, még elnyöszörgi neki a keserveit!... Utálatos még rágondolni is!... .. ..

A kaszinó elé érkezett. Még egyszer az óráját nézte. Aztán fölsietett a nagyterembe és nyomban leült a játékasztalhoz. Három percen belül az ötszáz dinárnak vége volt.

Ekkor fanyar szájizzel felállt és unott arccal, lompos járással hazafelé tartott. Álmos volt. Ledobta magáról ruhadarabjait és beleesett ágyába. Nemsokára erősen hortyogott.

Egy napon Tarnay Dénes nyomtalanul eltünt a kisvárosból. Az emberek szinte észre sem vették...

Borsódi Lajos

GÁL LÁSZLÓ:

MOZAIK

Tizezer aszturiai bányász szétvágta karjait és lefeküdt az örökkévalóságba. Mi akkor épen preferánszot játszottunk. Nyertem. Történelmi időket élünk.

Ma, épen ma, amikor ott meghalt tizezer, — amott puskagolyó elé állitottak minden ostoba feketét, akinél fegyvert találtak, — amikor nagyszabásu adócsalást fedeztek fel Angliában és amikor Kárpáti Nándor, a buddhista Kárpáti Nándor utrakelt messzi Indiába, hogy megtalálja az értelmet és hogy megtanuljon élni, — ma, amikor egy rendőrőrmester véresre vert egy tizéves kisfiut, — ma, épen ma, tizenkét dinárt nyertem és boldog voltam.

Történelmi időket élünk.

És ha majd az unokám elém áll: — nagypapa, mit tudsz a spanyol forradalomról? — megsimogatom fehér szakállamat, ha lesz és boldogan motyogom neki: — nagyszerü idők voltak azok kisfiam. Tizenkét dinárt nyert nagypapa a preferánszon... Jaj, ha a Miskolczyt láttad volna... Hogy az milyen mérges volt...

*

Egy kis szinésznő után szaladgáltam akkor és halálosan féltékeny voltam. A partnerre, aki megcsókolta a szinpadon, a világitómesterre, aki körülölelte a pazarfényü reflektorral, — arra az

urra, ott a legelső sorban, aki pirosra tapsolta tenyerét, az ujrázó közönségre, mindenkire...

A kislány barna volt és karcsu. Hideg kék szemei voltak és apja a vasuti kocsik tengelyeit kopogtatta az állomásokon, — talán ezer dinárt kapott érte. Szoba-konyhás lakásban laktak, hárman testvérek, apa-anya és a nagymama. Főtt krumpli lehetett vacsorára a nagy prömier előtt, s talán házbér-gondokról beszélgettek, vagy arról, hogy jó lenne egy pár Bata-cipő, hetvenkilencdináros, de nincsen hetvenkilenc dinár, nincsen husz sem.

A müvésznő hercegnőt játszott és most ott ragyogott a rivalda fényében, nekem, másnak, mindenkinek. Nem látszott rajta a főtt krumpli, a házbér-gond, a Bata-cipő, a szoba-konyhás lakás. Ujjongva tapsolták a müvésznőt és virágot küldtek eléje és a fehér selyem ruhájára még ötszáz dinárral tartozott a szabónőnek, de ez sem látszott, csak a siker, csak az ujjongó nagy siker. És ott hajlongott a müvésznő és rám mosolygott és másra is mosolygott és egyik pillanatban forró öröm és a másik pillanatban hideg keserüség szelei suhantak rajtam keresztül és vacogva és lelkesen tapsoltam és örültem, hogy a müvésznő az enyém és sirtam, hogy a müvésznő a másé...

És nem gondoltam én sem a főtt krumpiira és nem gondoltam a tizezer szétvetett karu aszturiai bányászra és nem gondoltam a történelmi időkre és arra, hogy egyszer majd be kell számolnom a kis unokámnak.

...Bizony nagyszerü időket élt a nagypapa, kisfiam... Láttad volna csak, mekkora nagy sikere volt Fehér Jucinak az Aranymadárban...

*

A villamoson beszélgetnek:

— Te, azt a második dugót láttad volna! Csak ugy süvitett, — az ágyugolyó se jobban...

— Persze, neked csak a ZsAK tud futballozni...

— Nem, majd a SzAND-ot dicsérem.

— Miért? Öcsi tán nem futballista neked?

— Hét:egy!

— Pah! Barátságos mérkőzésen... Majd a bajnokiban találkozunk...

— Abban sem lesz nagy örömötök.

(»A polgárháboru valamennyi frontján folynak a rendkivül véres harcok.«)

— Ugyan. Most kijött nektek a lépés... De nagyra vagytok vele!...

— Na ja! Majd nem használunk ki ilyen sulyos vereséget!...

(»A jelentés azt állitja, hogy már tegnap este két és félezer katona holtteste boritotta a csatateret.«)

...Ülj, ülj csak ide mellém, kis unokám. Nagyapó majd elmeséli neked, hogy is volt azokban a történelmi időkben... Hét:egyre verte meg a ZsAK a SzAND-ot...

*

Amikor meleg kávét iszom reggel, amikor pontosan hozzák az ebédet délben és amikor puha ágyba fekszem este: de jó is lenne rátok gondolni, elesettek és elesendők. Mennyire embernek, emberebb-embernek érezném magam, ha...

De én sem. Más sem. Senki.

Az üzletben nem volt forgalom és a Kelement megcsalja a felesége és megint föllel hozták a kávét és képzelje, drágám, megint uj ruhát vett a Pirosné és igazán jó zene van a kávéházban és a film nagyon tetszett és a Grün egy nagyszerü viccet mesélt és milyen jó volt a Szabó Marci és jaj, ezek a kis gimnazisták mit csinálnak és a Balognál kapni a legjobb füstölt libamellet és...

...Tizezer aszturiai bányász meghalt? Ugyan!...

Amikor tizenkét dinárt lehet nyerni preferánszon...

*

Dr. Detre László, washingtoni egyetemi tanár könyvét olvasom: Két világ harca.

2000-ben megalakultak már a Föld Egyesült Államai, öttagu direktórium irányitja a termelést és az elosztást, napi másfél-órai munkaidő mellett mindenki megszerez minden szépet és jót, amit földünk csak nyujthat, amikor...

Amikor az állatvilág legapróbbjai, a hangyák, fellázadnak a teremtés koronája ellen és megkezdik a legrettenetesebb gazdasági háborut.

A buzát támadják meg, a csirázó életet és a rengeteg buzamezőkön kihal az élet.

2000-ben nincsen már templom és nincsen vallás. Nincsen magántulajdon és nincsen nemzet.. Hárommilliárd egyforma ember él a földön.

És amikor a megrágott buzamezőkön hiába várják az életet és amikor nem teremnek gyümölcsöt a fák és amikor elszáradnak a roppant rizs-ültetvények, — amikor halódó gyermekek vinnyognak az uccák szélein és elapadt anyák szorongatják halottaikat...

Amikor már nincsen honnan és nincsen merre, akkor százezrek, milliók ajkain csendülnek fel a régen elfelejtett sorok:

...és add meg Uram a mindennapi kenyerünket...

Megadja?

Igen, megadja!

*

Történelmi időket élünk. Még majd megirigyelnek érte unokáink. Oh, hiszen mi is irigyeltük a messzi multak hőseit...

De, ugy-e, megbocsátod, Uram. Nem tudtuk, mit cselekszünk...

DÉR ANDRÁS ELJEGYZÉSE

Késő délutánra járt az idő. Az árnyékpókok előbujtak a sarkokból, s lassan szőtték-szövögették hálójukat. Még a hófehér szanatóriumi butorokra is ráteritették, ráagatták. A beteg és látogatói szótlanul vergődtek alatta. Az elmulást érezték benne, a köröttük lebegő halált.

Mányoky Emil, a kosztolányis fejü, fiatal szinész, viaszsárgán feküdt szanatóriumi ágyán. A ráteritett könnyü takaró csak lesoványodott jobblába körvonalait mutatta. A balt, pár héttel előbb, tövig vágták le. De a gennyes kórt már ezzel sem lehetett feltartóztatni. Az előrehaladott betegség szaga enyhén ott érzett a levegőben. A lefogyott arcu, szőke fiatalasszony hüvös illatu kölnivizet permetezett szét ellene. Ám ura észrevette, s szenvedőn mozditotta meg fejét.

— Talán érzel valamit, Annuska? — kérdezte bágyadtan.

— Dehogyis szivem, csak állott a levegő, fel akarom frissiteni. Meglátod: mindjárt könnyebben érzed magadat.

— Kimélni akarsz, tudom, — válaszolta halkan a gyerekte-hetetlenségü fiatalember. — Csak az nyugtat meg, hogy nem tart már soká.

— Hogy mondhatsz ilyet, Emil, — szólt rá szemrehányóan a felesége. — Ugy-e nem igaz gyerekek? — fordult az ágy tulsó felén ülő hugához: Piroskához s leendő sógorához: Dér Andráshoz.

— Nem, nem! — tiltakozott melegen kibuggyanó hangján a a leány. — Te mindig ily rettenetes dolgokat beszélsz!

— Szenvedéseid sugallják ezeket a gondolatokat, Emil, — szólt közbe András is, hogy mondjon valamit, de hangján érzett az erőltetettség és kedvetlenség.

Ismét elhallgattak, ölükbe ejtett kézzel, beszédre vágytalan. Csak nagyritka buggyant ki ajkukon egy-egy mondat, akkor is huzódva, vontatottan, mint egy darabokra töredező gondolat. Jó, hogy közeledett az alkony s a főorvos látogatásának ideje, legalább felállhattak és készülődni kezdhettek. Mányoky ilyenkor ugy sem türt meg maga mellett senkit, még a folyosón sem. Szinte gyerekként, hisztérikusan sikongatott, hogy hagyják egyedül az orvossal és ápolónővel, az ő nyomoruságát senki se lássa, betegségétől senki se undorodjék.

Már fel is öltöztek, azután odamentek a nagybeteg ágyához,

— Szervusz, Emil, — mondta Piroska melegen szétáradó hangján, s kezet nyujtott.

— Szervusz, — köszönt el András.

S kifelé indulóban mindketten arra gondoltak, amit a főorvos mondott, hogy holnap talán már nem találják életben. Ezért az ajtóban még egyszer megálltak és visszanéztek, igy bucsuztak el.

Annuska, Piroskába karolva, a lépcsőházig kisérte őket, de ott már nem birta tovább, fuldokló zokogásba tört ki. A várószobába kellett betámogatni.

— Ne hagyjatok el, — könyörgött nekik. — Gyertek vissza, mi lesz, ha Emil az éjszaka meg talál halni.

S ugy érezte, hogy nem szabad elmenniök, ott kell övele ülniök a haldokló mellett, összefogódzva, egymásbakapaszkodva, ha jő a halál, hogy ellen tudjanak állni.

— Ne menjetek el, — rimánkodott ujra, bár tudta, hogy ugyis hiába, hiszen odahaza eljegyzésre készülődtek az este.

András és Piroska csititgatták, vigasztalták, ám ő csak tovább zokogott. Végre elapadt a könnye, s fáradtan, előreesett testtel, maga elé révedt. Most már nem tartozott senkihez sem, csak a haldoklóhoz. Ekkor felállt, s mint valami vonszolódó árnyék, megindult a szanatóriumi szoba felé.

András és Piroska hosszan utána néztek, majd lesiettek a langyos levegőjü, lámpafényes uccára, akaratlanul is megkönnyebbülve, hogy kiléphettek a halál házából. Hisz az életbe indultak: a legfiatalabb nővér: Ilonka és András eljegyzésére.

Az idő már tavaszodni kezdett, a bokrok és fák rügyben állottak, a tulipánfák duzzadó bimbót vertek, s mézgás illat terjengett, szállongott a levegőben.

Egymásbaborult fasoron haladtak keresztül, sietve, hogy minél előbb hazaérjenek. Már késő volt, az ég is be volt borulva, s a lenyomott, langyos tavaszi levegő esőt igért. Nemsokára csakugyan esni kezdett. Eleinte csendesen, később egyre sürübben, szaporábban. Életet, megujhodást, kivirágzást hozó, meleg kövér esőcseppek paskolták arcukat és kezüket.

A leány ernyőt nyitott, s egymásba karolva, az alá huzódtak. András először került ily közelségbe Piroskával. Kosztümös karja odaszorult az övéhez, s testéből jóleső melegség áradt szét. Egészen más volt ez, mint egy süldő leányé: telibb, tartalmasabb, többetigérőbb, marasztalóbb. Egy kezdődő leányősz édes szomorusága bujkált benne, elillant tavasszal, nyárral, szerelemmel.

— Ha Ilonka is ilyen lenne, — gondolta András, — s ha vele is igy mehetne végig az estbemerült uccákon... De ő sohasem engedte magához közelebb, még akkor sem, amidőn kedvesnek mutatkozott. Mindezt azonban egy szóval sem érintette. Közömbös dolgokról beszélgetve haladtak tovább. Mire hazaértek, már minden készen állott az eljegyzésre.

A csöngetésre Piroska anyja nyitott ajtót, aggodalmas arccal

Emil után érdeklődve. András jobb szerette volna, ha Ilonka jön eléjük, de Ilonka nem mutatkozott. Már napok óta más fogadta az előszobában. Pedig — még nem is oly rég — mindig ő futott ki a csengetésre. Hogy ragyogott olyankor a szeme, s hogy örült a jövetelének! S milyen szép volt, amint üdén, leányosan, csigákba omló hajjal ott állott előtte. De sohasem engedte meg, hogy megcsókolja. — »Majd eljegyzéskor.« — igérgette.

— Hol van Ilonka? — kérdezte András.

— A vendégeket szórakoztatja, — válaszolta édesanyja. — Talán megnézhetnétek előbb az ebédlőt, — fordult Piroskához.

Benyitottak.

A nehéz, fehér damaszton: vékony, nemes csengésü, családi porcellánok sorakoztak, mellettük sulyos ezüst és karcsu kristálypohárkák, drága nedüre tárt, szomjas kehellyel. Odébb: kecses tartásu vázák, oly finomak, akár egy törékeny, légies táncosnő. Hosszukás nyakukból sötétkék, fehér és rózsaszinü fürtökben dus, tavaszi virág buggyant az asztalteritőre.

Piroskáék körülnéztek, majd lábujjhegyen odalopództak a zongoraszoba ajtajához. Azután hirtelen félrecsapták a nehéz perzsaszőnyegeket s betoppantak. A fiatalság kitörő ujjongással vette őket körül, csak Ilonka maradt ülve a zongoránál. Mindössze egy fejbólintással üdvözölte Andrást.

— Itt a vőlegény, éljen a vőlegény! Most már meg lehet tartani az eljegyzést, — kavargott köröskörül a kiabálás.

— Már megtartottuk — válaszolta András, s felmutatta balkezét, melyen sárgán fénylett az uj karikagyürü.

— Az nem számit. Itt előttünk kell gyürüt váltani, — követelődztek a vendéglányok.

— Ma eljegyzési csókot akarunk látni és fogunk is! — toppantott lábával az egyik barna, temperamentumos leány.

— Részemről, — jegyezte meg András, s menyasszonya felé nézett, aki zavartalanul tovább zongorázott.

— Ez az én eljegyzésem, — gondolta fanyaron András, ám ugy tett, mintha semmi sem bántaná. Mosolygó arccal járt-kelt a vendégek között, tréfás, vagy csipkelődő megjegyzéseikre ugyanugy válaszolván. Igy ért feltünés nélkül, bár némi időveszteséggel menyasszonyához. Ott megállt s a zongorára támaszkodva, várta, hogy szóhoz juthasson. De Ilonka, fel sem pillantva, tovább játszott. Finoman metszett ujjai sebesen siklottak ide-oda, s mint a szélvész a tengert, ugy verték, paskolták, keverték a nyugtalanul hullámzó billentyüket. Ez már több volt a játéknál! Dacos elzárkózás a felkorbácsolt hangok vad zivatarába, áldáz küzdelem azért, hogy ne kelljen szólnia, válaszolnia.

András feszülten leste, hogy mikor akad pillanatnyi hangrés, amidőn közbevághat. De a játékiram semmit sem lankadt, a le-

vert billentyüsorok ide-odahullámzottak, s az alig érintett kottalapok ugy forogtak, mintha szél emelné és hajtogatná őket. A hangfal pedig zengett, zugott, morajlott és fel-feldübörgött, bevehetetlenül, megostromolhatatlanul. András ököllel szerette volna bezuzni, hogy kaput törjön rajta menyasszonyához. Végre is nem állhatta tovább s megérintette a karját.

— Ilonka, kérem, ne zongorázzék, beszélni szeretnék magával.

Amaz meghalkitotta a játékot és reánézett, de különben melegbarna szeme hideg volt és elutasító.

— Mit akar tőlem? — kérdezte halkan, ridegen.

— Ilonka, hát egy szava sincs ma hozzám? Nem gondolja, hogy az ilyesmi fájhat és másnak is feltünhet?

— Hagyjon, ne kinozzon, — válaszolta zaklatott hangon a leány s erősebben verte le a billentyüket.

— Én kinozom? Csak azt szeretném tudni, hogy miért változott meg velem szemben az utolsó időben? Tudtommal sohasem erőltettem, maga is igy akarta s én boldog voltam. Ma nem vagyok az, nem lehetek. A mi eljegyzésünket nem igy képzeltem el. Beszéljen, mondjon valamit.

— Hagyjon, — válaszolta elháritóan a leány.

— De Ilonka, — kérlelte András, s gyöngéden rátette kezét a karjára, — hiszen félórán belül a menyasszonyom lesz.

— Hagyjon, menjen! — rántotta el fázósan a karját a leány, s felpattant a helyéről. Majd megigazitotta a frizuráját, s mintha mi sem történt volna, mosolyogva odalépett az egyik társasághoz. Pár pillanat mulva már ő vitte a szót.

András csak állt és nézte. Majd beletörte cigarettáját a hamutartóba s elvegyült a többiek közé.

Nemsokára vacsorázni hivták őket. A fiatalemberek karjukat nyujtották a leányoknak, s ugy indultak az ebédlőbe. Ilonka kényszeredetten lépkedett András oldalán. Kérdéseire is alig adott választ. Merevsége csak akkor engedett fel, midőn András ujjára huzta a jegygyürüt. Látszott rajta, hogy örül az eljegyzési csecsebecsének. Tetszelegve meg is forgatta. De mikor arra került a sor, hogy András megcsókolja, fázósan elhuzódott.

— Ilonka, micsoda modor ez? — szólt reá az anyja. — Menj oda Andráshoz.

— Hagyjál most anyám, — kérlelte, s bujdosó tekintettel visszahuzódott.

— Hagyják Ilonkát, — szólt közbe András, restellvén, hogy kedve ellenére unszolják.

Kevéssel utóbb valamennyien felkerekedtek, s a szomszédos szobákba vonultak át. Egyesek a sarokfotöjökbe telepedtek, mások az alacsony dohányzó-asztalkához, Ilonka, némi tétovázás után: a zongorához.

A társaságból egy karcsu és szőke fiatalember csatlakozott hozzá. Eleinte udvariasan a kottalapokat forgatta, s csak nagyritkán ejtett egy-egy szót, később bizalmas beszélgetésbe melegedett. Ilonka, játék közben többször is felé fordult, kérdő és feleletet váró tekintettel. Mindez nem kerülte el András figyelmét. Ám mégsem akart közbeékelődni. Feleslegesnek, oda-nem-tartozónak érezte magát. Ezért céltalanul ide-odaődöngött, s hol itt, hol ott kapcsolódott a beszélgetésbe. Majd az tette idegessé, hogy nyugtalansága másoknak is feltünhetik. Erre letelepedett az egyik társasághoz, ugy helyezkedvén el, hogy a zongorának háttal essék. Ezzel még csak fokozta nyugtalanságát. Semmit sem láthatott, de annál többet képzelődhetett. Az el-elakadó játék ujabb és ujabb beszédközöket sejtetett.

Hirtelen teljesen abbaszakadt a zongorázás.

— Gyerünk át a másik szobába. Jó lenne táncolni, — hallatszott innen is, onnan is.

— Gyerünk, — vágta le valaki végszónak.

Felkerekedtek, s lassan sétálva elindultak. A moraj, mint kirajzó méhcsalád, ugy huzott utánuk. A fotöj-sarokban már csak két árva, öreges hang pötyögött, pipiskedett. András elszorult torokkal nyelte a nagy elcsendesülést. De nem mozdult volna a helyéről. Eltökélte, hogy nem fut a menyasszonya után. Ezért minden figyelmét a körötte folyó csevegésre összpontositotta. Az érdektelen fecsegés azonban átszaladt rajta, mint a viz a feneketlen korsón. Állandóan menyasszonyára kellett gondolnia. Az ő hangját hallotta a másik szobában, de csak eleinte találkozott vele: mint karcsu, hófehér sirály, ugy merült fel néha-néha a megtorladt hanghullámokból. Azután elkapta az ár, végigsöpört rajta a dübörgés: a felhangzó tánczene s a fiatal, rugalmas lábak dobogása. András hiába várta, hogy még egyszer megjelenjék.

A társaságból kérdéseket intéztek hozzá, de ő suta és zavaros feleleteket adott. Ekkor már képtelen volt egy helyben ülni, felugrott s elindult Ilonkát megkeresni. Ám seholsem akadt reá, sem a táncolók, sem a táncravárakozók között. A fiatalembert sem látta. Mindketten eltüntek. András azt hitte, hogy a folyosóra mentek ki. Ezért arra vette utját.

Mikor ajtót nyitott, fojtott beszélgetés ütötte meg a fülét s egy szó: botrány. Többet nem hallhatott. A félhomályban meghuzódók észrevették és elhallgattak. András közelebb lépett hozzájuk. Ilonka anyja és unokonővére álltak az ablakmélyedésben.

— Mi az? Mi történt? — fordult feléjük.

— Semmi, — válaszolta hidegen begombolkozva a katonás fiatalasszony.

— Hol van Ilonka? — tudakolta András.

A fiatalasszony élesen ránézett.

— Tudni akarja? — kérdezte keményen. — Akkor menjen be az ebédlőbe. Menjen és nézze meg, hogy mit csinál, — tette utána.

— De miért küldöd? — sopánkodott az öregasszony. — Minden áron botrányt akarsz csinálni?

— Már meg van, nem én csináltam, — válaszolta visszautasitóan a vádat a fiatalasszony.

András izgatottan nyitott be a lesötétitett ebédlőbe, mely csak keskeny szőnyegrésen kapott némi világosságot. De mindjárt az ajtóban megtorpant: Ilonka összekuporodva ült az egyik karosszékben és görcsösen zokogott. A szőke fiatalember ott állt mellette, s fölébe hajolva, gyöngéden, megértéssel vigasztalta.

— Ilonka, ne sirjon, csillapodjék le. El kell őt felejtenie.

András nem akart többet látni és hallani. Nesztelenül betette az ajtót, s visszatért a zongoraszobába. Ott Piroskához lépett és félrehivta.

— Ilonkát sirva találtam az ebédlőben. Piroska, kérem, mondja meg: mi történt itt ma este?

A leány tiszta, kék szemeivel rátekintett.

— S éppen én mondjam meg, András? — kérdezte csendesen, meleg szomorusággal a hangjában.

— Igen, maga. Mástól ugysem kérdezném meg.

— Jó, megteszem, de nehogy elitéljen érte. Nos: Ilonka még mindig mást szeret.

— Kit? Azt a fiatalembert?

— Nem, reá ne legyen féltékeny. De hagyjuk ezt, András, ugy sincs semmi értelme. Csak arra kérem, hogy ne haragudjék Ilonkára. Ő mindent megtett, hogy magát megszeresse, de még tulfiatal, még nem szenvedett eleget ahhoz, hogy az életre előkészülődjék. Ezért legyen hozzá nagyon jó és türelmes, s egyszer... egyszer majd ő is magához melegszik.

— Soha, Piroska! — válaszolta keserüen András. — Csak legalább itt tudnám hagyni, de képtelen vagyok reá, olyan vagyok, mint a kutya: szükölök, vinnyogok, csuszom-mászom, alázkodom — érte, miatta, hogy a végén észre se vegyen, s beletaposson a közönybe, a porba, a megsemmisülésbe. Ó, hogy megvetem magamat ezért!...

— Hát olyan rosszul érezte itt magát, András, hogy egyetlen emléke sincs, amiért visszakivánkoznék? — kérdezte a leány különös-fájdalmasan, ugyhogy András meglepődve nézett fel.

— De igen, Piroska — válaszolta, s eszébe jutott az esti séta a langyos, tavaszi esőben, mikor a leány kosztümös karja odaszorult az övéhez, s testéből jóleső melegség áradt át. — Ha én ma este magával tarthattam volna az eljegyzést!... De oly későn találkoztunk.

Későn, — válaszolta elfátyolosodó szemmel a leány, s lassan lehajtotta fejét.

Elhallgattak. Utána csak nagyritka váltottak szót. András cigarettára gyujtott, s maga elé gomolyogtatta a füstöt, Piroska a csecsebecsés szekrénykére támaszkodva, gondolataiba merült.

Közben tovább folyt a tánc és zongorázás. A szünet alatt kibejártak, s lihegve, kipirulva le-letelepedtek a kényelmes sarkokba.

Később, egészen egymagában s arcán a sirás nyomával, megjelent Ilonka is. Pár pillanatig ott állt az ajtóban, s mintha valakit keresne, lassan, fáradtan végighuzta a tekintetét a jelenlevőkön. Majd fázósan ő is letelepedett, s ugy nézte a keringő párokat.

Többször őt is felkérték, de mindenkit visszautasitott. Sápadtan, összehuzódva, megviselten ült a helyén. András hiába kereste, hivta, áhitozta tekintetével.

Még javában állt a tánc, mikor hörögve s el-elfulladva megszólalt a telefon. Majd elszabadult és sirva, siránkozva, sikoltva, felverte, bejajgatta az egész házat. Ugy könyörgött, rimánkodott, hogy odasiessenek.

Andráson dermedtség futott végig.

Valaki odakiabált:

— A telefon!

De ekkor ő már künn volt az előszobában, s leakasztotta a kagylót.

— Ki van ott? — szólt bele. — Te vagy Annus? Mi az, mi történt?

— Miért nem jöttök, ha hivlak benneteket? — sirta a telefonba a fiatal teremtés. — Emil...

De itt hirtelen elakadt a hangja.

— Mi az, mi van Emillel? — sürgette András. — Annus, miért nem beszélsz? — Annus!...

Semmi válasz. A telefon megnémult, megsüketült, csak a végtelenség zugott, morajlott kagylójában, összesöpörve minden hangot és nyomoruságot az örökkévalóság melódiáiába.

András feverten tért vissza.

— Mi történt, ki telefonált? — faggatták Ilonka szülei és rokonai, körülfogva minden oldalról.

— Emil meghalt... Annuskával is történhetett valami. Hirtelen elakadt a hangja... Hiába hivtam, szólitottam... Azonnal be kell menni a szanatóriumba.

— Igen, azonnal — ismételte könnyezve, szipákolva a megtört öregasszony. — Te is eljöhetnél, — fordult komoran ülő urához, s ide-odatipegve, nyugtalanul elkezdett készülődni.

— Maradjanak kérem, néni — tartotta vissza András. — Majd én elmegyek, s mindent megtelefonálok. Addig legyenek türelemmel. — Nem jön, Piroska? — fordult a lekókadt fejü leányhoz.

— De igen, jövök, — válaszolta amaz felélénkülve, célt és irányt kapva szerteszabadult gondolataiban?

— Mi az, András? Maga már elmegy? — kérdezte az általános készülődés közepette némi éllel az egyik leány.

— Igen, reám ott nagyobb szükség van, — felelte ő zavarbaejtő kétértelmüséggel.

Ilonka szürkén és fázósan összehuzódva ott állt a többiek háta mögött, s fehérre-váltan hallgatta András szavait.

Szirmai Károly

IRODALMI SZEMLE:

Uj Könyvek

Illyés Gyula: *Petőfi* (»Nyugat«-kiadás, Budapest.) — *Kárpáti* Aurél: *A bagoly*. (Novellák. »Athenaeum«-kiadás, Budapest.) — Sztevan *Jakovljevics: Srpska trilogija.* (Geca Kon kiadása, Beográd.)

*

Emberekről, eseményekről irni sokszor termő ürügy arra, hogy magunkról irjunk, s féltve őrzött, lassan érlelődő gondolatunknak olyan formát adjunk, amilyennek azt csak mi látjuk. Az ideális biográfus rendithetetlen szerelmese alakjának. A multat, a történelmet, ideáljain át látja, a kor benne magasodik termő gondolatok, heroikus tettek kiapadhatatlan forrásává és mindazt, ami e forrás elé akadályul gördül, a kor betegségének, lelkiismeretlenségének, korlátoltságának véli. Petőfiről, az előző század esztétikai skolasztikájának, erről a hamleti figurává rajzolt titánjáról irni és épen a mi napjainkban: több a vallomásnál. Aki sorsát idézi, az valóban csak lázas izgatottsággal teheti és boldog lehet, ha irhat róla.

A *Petőfi*-irodalom nagy. Volumenjében a leggazdagabb magyar irodalomtörténeti anyag van összehordva, de sem irodalmunknak, sem a világ irodalmának nincs még egyetlen ily figurája, akit ennyire más-más képre formáltak, magyaráztak és a legkülönbözőbb szemléletek plakátalakiává harsonáztak volna. A költő, akinek látomásos alakja legerősebben és legigazabban verseiben él, az irodalomtörténetben ezerarcu lélek, pedig csak irodalmi szegénylegénye volt a kiváltságosak Magyarországának, hogy keserüséggel, daccal, forradalmi lendülettel a minden magyar országát énekelje. Nem is lehetett teljes a kép, amit a Petőfi-irodalom adott. Az előző század magyar szellemvilágának kutatói vala-

mi byroni spleenbe burkolódzott népies Heinévnek tüntették fel, szerelmi liráját biedermeier-idillnek látták, s a népköltőt, aki az ősi magyar folklórt a világirodalom síkjába illesztette, lenézték. Csak Ady látta igazán, »aranyos, csunya, diákos, magyar Apollóként, szilaj nagy gyermeknek, mint egy őszinteség-Etna, mely nem tud ugy haragudni s tombolva rombolni, hogy ez neki ne fájjon legfájóbban.«

Hogy *Illyés* Gyula, a »Nyugat« nagy lirikus nemzedéke után következett második generációnak legkorláttalanabb hullámverésü költője, aki a legnemesebb hangulatokat éppen a népi és a dunántuli tá'i hatás verőfényes szineivel festi, Petőfiig ért, s hogy életén, emberi funkcióján iusson költészete értelméhez, az élő Petőfi napjaiból pontosan kibontakozó, nagy ellentétekre szabott lirai szintézishez — ez több a trouvillenél. Ez már a szerencsés kongenialitás. Illyés Gyula liráiában: a szegény zsellérek megrenditő sorstragikuma él, amit sokszor idillikus népiessége, lirai temperamentumának derüje sem enyhit. De tul liráján, itt van kétségbeesésében komor, időtálló nagy könyve, a »Puszták népe«, ez a szörnyüket látó, elkeseredettségében dadogó, egyetlen igaz magyar szociográfia, amely költői döbbenetével, a kiszolgáltatott földmüvesek, zsellérek százezreinek apatikus, mindenbe beletörődő szomoru sorát mondja el. A mások földjéhez kötöttek és a mások földjén sinylődők hatalmas regénytémája liheg ebben a könyvben, s az az erő, ami sokszor kitör oldalairól, öntudatlanul is Petőfit idézi: a népi költészeten át fokozatosan nemesülő, s egyéniesedő költőt, akinek vérében, s képzeletében a holnap szabadságának diadalmas meglátása lobogott fel. Illyés Gyula megtalálta ezt a Petőfit, mert lehetetlen volt meg nem találni abban az éhező diákban, a szökött katonában, a kóborló színészben, aki gyermekelike sérüléseivel, kamaszkora dacosságával, hóban, sárban, gyalog járta be az országot. Hetekig beteg és utszéli csárdák szalmazsuppján hever, hogy azután kölcsönkért, nagy, valóságos »cpaplini lábbelikben klappoljon fel Pozsonyba, ahová a nemzet szine-java gyülekezett őfensége által hirdetett országgyülésre«. Hatodfél évig tartott ez a fojtó, süritett megalázás, amit másik hatodfélévi zajos győzelem követ anélkül, hogy szenvedései megszünnének. Már országos költő, élete, napjai egy ország népe előtt peregnek le, de nincs lakása. Albérleti zugokban él s képtelen szellemi kortársainak konszolidált életkereteibe illeszkedni. Kivül marad a társadalmon, még akkor is, amikor megnősül, s ha itt-ott meg is próbál urakkal egy tálból cseresznyézni, hamarosan megbánja. Jön a forradalom és a föld népe kimarad belőle. Lélek és alázat van abban, ahogy Illyés a forradalom Petőfijét látja, »Apostol«-a meg nem békithető, örökösen lázas Szilveszterében, aki mint siratnivalóan elszánt mártir, hisz a felszabadulásban.

»Amig megérik, ez belekerül
Évezredek vagy tán évmiljomokba.
De bizonyára meg fog érni egykor.
És azután az emberek belőle
Világvégéig lakomázni fognak«.

De Illyés nem csak a forradalmárt mutatja be, hanem a tévelygő az egyéni fejlődésében uj pszihét kereső, fájdalmasan felfakadó költőt is. A nagy lirikust látja a zseniben, azt a lirikust, aki százada folytonosan irradiáló érzelmi erőinek lirai kisugárzója, de meglátta abszolut lirai életét is, amilyennél liraibb el sem képzelhető. Ezekben az életrajzi jelenetekben ér a legmélyebbre Illyés Gyula, itt tör fel a szándék, hogy hü ábrázolással s lelki rejtelmek fölé emelkedő stilussal elérje az igazi Petőfit. Illyés hüen mutatja be a költőideál emberi képét, de festőjét is, aki csodálata palettájának szineiből festette az oltárképet, hogy előtte, mint megtépázatlan eszmény előtt, minden idők minden magyar költője leboruljon.

A forma minden raffináltságával és a patakzó invenció játékosságával elindult magyar novella, a háboru előtt már világirodalmi cikk volt. és Bécstől, a délamerikai spanyol napilapokig alig volt ujság, amelynek hasábjáról ezek a lélektanilag is helytálló, rövid lélekzetü. történésükkel sokszor megdöbbentő drámaiságu miniatür-elbeszélések hiányoztak volna. A háboruutáni magyar irodalom a regény fejlődését hozta. az uj élmények hatalmas anyagát, az elbeszélő iró nagy erőpróbáját. s nem egy magyar regény jutott nemzetközi értékhez, oly uttörő fordulathoz. amely az azelőtti, nagy világsikerekig ért magyar szinmüvek diadalára emlékeztetett. Móricz Zsigmond regényeinek, Kosztolányi Dezső »Véres költő«-jének, Zilahy Lajos »Két fogoly« cimü müvének. s a fiatalabbak közül: Körmendi Ferenc regényeinek a világ minden kulturnyelvén megjelenő forditásai arra mutatnak. hogy a magyar irodalom legyőzte a nyelvi akadályt, a kis népek irodalmának világirodalmi visszhangtalanságát és odáig jutott. ameddig a kis északi népek nagyjainak regényei, vagy a holland Timmermann és a cseh Csapek könyvei.

A magyar regényirodalom kiszélesedése nyomán a novellairodalom is előretört, és alig egy-két év óta mindenki ujra novellát olvas. A magyar novella ujjászületett A mai életformák feszültebbekké. robbanóbbakká lettek. A mai novellát izgalom fesziti. a megpattanás szeszélye. s mig valóságadatai a mindennap harcát vetitik, a mondanivaló mögött sötét titkok kavarognak. Az uj magyar novella egyik legelőkelőbb müvésze. *Kárpáti* Aurél, a csendes, finom izlésü esztétikus, aki lelke mélyén minden szépnek áhitatos szerzetese, elbeszélő müvészetét ritkán csillogtatja. Egy-két regény, pár feledésbe merült novelláskötet az. amit eddig adott s a melankóliája árnyaiban, hangulatköltészete gyengédségével burkolt történelmi, irodalmi miniatürjeiben régi emberek, emlékek raizai elevenednek meg. A hervadó ősz sárgáival. érett pirosával bevont szinei alól az események hüsége tör át és realitása alatt a tudatalatti Golgok pontos felismerése hömpölyög, ami Freud nélkül is, irói megérzésének, figurái élete és lelke összefüggésének teremtő alapja. Uj könyve. »A bagoly«, amelyben több apró raizon kivül két nagyobb elbeszélés van. a »Valentin pap lesz« és a »Hazafelé«. Valentint kétségek, csalódások gyötrik. évek beidegzett fegyelmének béklyói alól próbál szabadulni, az égő hit láza eliobbantnak látszik és a kiábrándulás hamuja ül lelkére. De felzug a város tizenkét tornyának harangja. a hangáradat az Angelus utolsó versét hömpölygi, és Valentin valóban pap lesz, Istent szolgáló. utjait egyengető. mámoros pap. A »Hazafelé« csupa hangulat. a családi élet romantikus emlékei, intim interiőrjeinek álmatag, kispolgári eseményei. és amikor a hazatérő autója visszafordul. minden elporzik. elgurul, messze. mint »aki kergetni próbálja« emlékezéseit. Érzelmesen megható mind a két elbeszélés, amelyeknek szélesen felvázolt háttere. hü korraiza a századforduló vidéki életének is, amelyhez Kárpáti Aurél minden eddigi munkája is, rengeteg lirai adalékot szolgáltatott. Megrenditően tragikus a Scott kapitány déli expedíciójának fenséges tájképeiről és a sarkvidéki robinsoni élet gyötrelmességeiről irott novellája. amelynek költői heve. lendülete. hatalmas erőpróba. Tökéletesen sikerült. Kár. hogy keveset ir. Pedig mindene megvan hozzá Lira. lendület, erő és szerénység. mérhetetlenül sok izlés. kultura. Aki a Scott novelláit igy meg tudta irni, arra nagyon komoly irói feladatok várnak.

*

A fiatal diák, aki néhány nappal a világháboru kitörése előtt kapja óradijas segédtanári kinevezését, faluja földmüveseivel, iparosaival megy a harctérre.Végigküzdi kis országa minden emberfeletti küzdelmét, a ceri kukoricamezők harcait, a Száva-menti védelmi ütközeteket, mindenütt ott van, amikor az ellenséges csapatokat az uj erőre kapott szerb hadsereg az országból kiszoritja és a Mackensen-hadsereg elől menekülőkkel, a

hóvihartól és betegségektől megtizedeltekkel megy át az albán-hegyeken, hogy azután a szalonikii front védelmi vonala mögött várja elveszettnek hitt hazája ujjászületését.

A négyéves nagy háborúból, a primitivségig leegyszerüsitett hősi dokumentumokból a mai jugoszláv irodalom eddig keveset adott. Az uj társadalom félszegségeit, zavarosságát derüsen szinező Braniszláv Nusics naplószerü feljegyzéseiben, az »1915«-ben sok intim, személyes élmény van, amelyekből a sokat szenvedett szerb katona mintha megnőne, kiszélesedne és a nagy háboru szenvedőjének szimbolumává magasodna. Miroszláv Krlezsának, a nagynevü horvát elbeszélőnek is vannak háborus novellái, amelyekben inkább a háborut adminisztráló szellem hálójában és az összeomlás káoszában vergődő szürke katonák emberi szenvedését teregeti megdöbbentő vádirattá, de az igazi háborus regényt, a szerb háboru nagy regényét a hajdani fiatal diák irta meg: Sztevan *Jakovljevics*, aki majdnem husz év távlatából — ma már beográdi egyetemi tanár — sok mindent leegyszerüsitettebben, lehiggadtabban, emberibben lát meg, mint akkor, amikor mindez frissen átélt, testet és lelket sebző, nagy élmény volt.

Három regénnyé izmosodott Sztevan Jakovljevics nagy müve. Az első: »914« már 1934-ben jelent meg, a második: »A kereszt alatt« a mult nyáron és az utolsó kötet »A szabadság kapuja« alig néhány hónappal ezelőtt.

Mint minden komoly, érett szerb irónál, ugy Sztevan Jakovljevics előtt is a nagy orosz irók szelleme jár és háborus regénytrilógiája lángoszlopa a »Háboru és Béke«, anélkül, hogy trilógiájában olyan világitó karaktereket formált volna, mint halhatatlan mesterének, Andrej hercege, vagy a francia fogságban szenvedő Péterje. Jakovljevics hősei inkább a tolsztoji orosz népi figurát, Karatajev Platont mintázzák, ezét az örök teherhordozóét, aki a borzasztó napok nyomorát derüsnek látszó mosollyal, lemondással és mégis reménnyel tölti. A Maglen magaslatain, a Veternik lejtőin s a Kajmakcsalán sziklái között vergődő katonák épp oly fatalizmussal hullanak el, mint amikor Karatajevet kisérői, egy havas magas'aton egy fenyőfa alatt agyonlövik. Amint Karatajev az orosz népből, a muzsikból kikeveredett egyszerü katona figurája, akinek eszményképe: a haza, a maga donmenti kis faluja apró házacskáiban tükröződik vissza, épen ugy gondolnak a maguk száva-drinamenti falucskáikra a szerb katonák névteleinjei és könnybe borult szemmel olvassák egy vasuti kocsi kopott cirilbetüit, melyek elveszettnek látszott hazájuk képét idézik vissza.

A tolsztoji háborus »regény«, tu'ajdonképen nem is regény, inkább egy nagy enciklopédikus kompozició, amelybe az iró az egész emberiség szinjátékát belefoglalta — történelemmel, filozófiával, politikával, elmélkedésekkel. Kései tanitványa, Sztevan Jakovljevics, a heroizmuson és az emberi szenvedések detáljain tul, letér erről a tolsztoji utról és szinte nehézkes, sokszor katonai vezényszavakra emlékeztető aprő mondatokban, objektiv fényképezőgépek modorában adja azt, amit látott. Érzésünk — ez egész bizonyos, — hogy emlékeihez nem ad hozzá semmit, csak a kiegészitetlen valóságot valahogy ugy, mintha mindezt premierplanban vetitené. Nincsenek érzelmi kilengései — szivhangja is csak ott, amikor már nem mehet tovább könnyek nélkül, mert olvasója is megelőzte a sirásban, s amikor már nem lehet elkerülni, hogy a valóságból ne kerekedjék, pátosz, dráma, — szinte melodráma, ahogy Remarque nagy élménye is melodrámává olvad.

Ez az objektivitás, ez a szigoru valóságkeresés azonban nem egy uj realizmus dokumentuma, sem valóságriport, ami ma annyi világnagyságot füz a valóságirodalom sokszor sivár béklyóihoz, hanem a fanatikus hit: regényben történelmet irni, a dolgok hitelességéért felelősséget vállalni,

mert a mai jugoszláv irodalom nagyon keveset beszél a világháboruról és a világháboru eddigi irodalmi dokumentumai alig adnak kihangsulyozható értéket.

Sztevan Jakovljevics, aki iróiságán tul, mély gondolkodó is, látja a világháboru eseményei iránti érzéketlenséget, a nagy háboru után összeverődött heterogén társadalomnak a meztelen valósággal, az igazságot hangsulyozó kordokumentummal szembeni érdektelenségét és helyesen látta, hogy háborus könyveinek nem szabad csak az irodalom sikján elhelyezkedni. Igy lett ebből a szenvedésekből pattanásig feszülő objektiv regénytrilógiából háborus részletekkel, stratégiai problémákkal viaskodó forrásmunka is, amely a harctéren küzdő katonák lélektani megfigyeléseivel, valóságos lelki studiumaival, az évek óta krizisben levő jugoszláviai könyvtermés legkiemelkedőbb eseményévé nött.

Kázmér Ernő

FÖLDI MIHÁLY:

A SZÁZAD ASSZONYA

Földi Mihály: A század asszonya Regény. Athenaeum. Földi Mihály legujabb nagy regénye méltan sorakozik elődjeihez. Nagy embertömegeket mozgat, különböző tipusokat, változatos figurákat, melyek mind élettel-teljesek. Mellékfigura, vagy főalak a »premiere-plan«-ban: mindegy. Földi emberábrázoló képessége változatos, sokrétü, sohasem válik egyhanguvá és mindig megbizható. A sovány, porszagu kis tisztviselő, a nagyvilági dáma, a fiatal kis hisztérika, vagy a komor és szükszavu egyetemi tanár: oly pontos rajzban kerülnek elénk, hogy az ember csaknem valóságosan maga előtt látja őket. Az ember szinte érzi Földi alakjait, testi közelségbe jut velük. Földinek, ez a reális, szinte utólérhetetlen ábrázoló képessége oly hatással van az olvasóra, hogy az alakokkal tovább kell foglalkoznia, a könyv elolvasása után is. Ezért tudja az iró az eseményeket ugy irányitani, ahogy akarja, ezért hiteles minden, amit mond, s ezért érdekes minden epizód, amit leir. Ha az ember felbontaná a regény szövetét, mint egy ruhát, lehet, hogy sok mindent ki lehetne fejteni, anélkül, hogy a regény szervi részét megsértené, de ez nem fontos. Bármiről irjon is Földi, mindjárt fel tudja kelteni érdeklődésünket. A regény tele van »ismerősökkel«, akiket 500 oldalon át megismertünk és megszerettünk. Látjuk, hogy élnek, milyen gondjaik és bajaik vannak. Különösen imponáló az életkörülmények pontos ismerete, akár sarki vendéglősről, akár előkelő mágnásról, ideges szerkesztőről, vagy miniszterviselt előkelőségről legyen szó. Mintha a régi Ferencváros piros abroszos söntései jelennének meg előttünk: az ember hallja a sárga villamos csengetését, látja a széles uttestet, s ujból érzi a 30 évvel ezelőtti életet. Milyen utólérhetetlenül tökéletes az öreg Rauchberg figurája, aki bármelyik dickensi-alakkal fölvehetné a versenyt. Az ember felnéz a könyvből és elcsodálkozik, hogy az öreg ur nincs mellette a szobában. Ilyen közel hozni a képzeletbeli figurákat az olvasóhoz: a müvészet legnagyobb titka. Természetesen sok az ismerős Földi előző könyveiből. Nem azt akarom mondani, hogy Földi ismétli önmagát: csupán hogy vannak egymáshoz hasonló, illetve testvérfigurái. Julia is tele van hormónokkal, mint Kádár Anna vagy Haller Antónia, ugyanaz a fulladozó érzésdus temperamentum. Hasonló természetü Vilmos, a fiu is, lobogó egyéniség, egyensulyából könnyen

kibillenő, hirtelen, forró és fagyos, expanziv és vérmes, impuziv és végletes! Mindakettő nagyon gazdag és tragikus életnek a hordozója. Az egyik improduktiv és kapkodó, a másik alkotó, teremtő és harmónikus természet. Ez a kis századeleji házmesterlány, akinek származása egy suterrainlakásba vezet vissza, egyike a legszebb és legmorálisabb nőknek, akikkel valaha találkoztam. Minden körülötte forog, ő van az események központjában, ő az Anya, a női élet magasztos fenségét sugárzó rádiumelem. Husz-egynéhány esztendő dübörög rajta keresztül s a végtelen szomoruság és mérsékelt boldogság változatos skáláján bukdácsol át, szörnyü nélkülözéseken és lelki megrázkódtatásokon, de ő mindig csak Feleség és Anya marad. Ezért az alakért érdemes volt a regényt megirni.

A regény valamivel békésebb hangulatu, mint az előbbiek. A sors tragikus zordsága, mintha enyhült volna. A hősnő nem pusztul el, hanem élete alkonyán békés otthont talál. Ez nem happyend, ez csak az eltünő nap aranyló visszfénye a megcsendesülő hullámok felett. A regény alapjában véve nem egyéb, mint egy adag nyomtatott jóság, az Anyaság himnusza, a család és a munka apoteozisa. Hiába feszül a robbanó nemiségtől, ez a könyv szigoruan erkölcsös irás. Fö'dire, a sok minden mellett az a legjellemzőbb, hogy gondolatokat ad és ébreszt, érzéseket közvetit. Elektromos erő van benne. Földi Mihály művésze az irásnak. Néha ugy érzem, hogy orvos, a jelenkor belgyógyásza. Néha megfogja a kor pulzusát s megcsóválja a fejét Ilyenkor leül s megir egy regényt s mi jobban leszünk általa.

Ambrus Balázs

A VILÁGPÁLYÁZATOT NYERT FÖLDES-REGÉNY

Cim: A halászó macska uccája. Jelige: Nansen passzus. Ezzel indult el Fölcs Jolán könyve, hogy meghóditsa előbb a pesti, majd a londoni világjuryt, hogy alkotójának világhirt, dicsőséget, vagyont szerezzen.

Ellenszenves cim. Ellenszenves jelige. Nem tudom miért, de ellenszenves. Ha jurytag lettem volna, már eleve elfogultan vettem volna kezembe a könyvet.

A cim iránt érzett ellenszenvemet még meg tudom magyarázni: magyartalan. Vannak uccanevek, amiket nem lehet leforditani. Ilyen a Rue ce chat qui péche, ilyen Berlinben a Tauenziehen-gasse, vagy a Kurfürstendamm, ilyen Bécsben a Graben, amit sohsem iutna eszünkbe ároknak nevezni. Kifelé erőszakos forditás eredménye volt Pesten a Tavaszmező-ucca, ami szintén szörnyü, bármilyen hangulatos elképzelés is egy tavaszi mező.

A gare de l'est, pontosan keleti pályaudvart jelent, mégis más. Más az ize, a zamata, a hangulata. Ez az, amit Ady Endre tudott és amit Földes Jolán nem tud. Igaz, hogy Ady Endre költő volt. Földes Jolán nem költő. Földes Jolán iró. De mintahogy nem lehet igazán nagyszerü ujságiró, aki nem iró is, épp ugy nem lehet nagy iró, aki nem költő is kicsit.

A Rue du chat qui péche: elragadó, pajkos, ötletes uccanév. De ha véletlenül francia könyv eredeti cime volna, akkor a magyar forditónak uj cimet kellene keresnie.

Azt már nehezebb megmondani, hogy miért haragszom a »Nansen passzus« jeligére. Elvégre felesleges, hogy egy jelige jólhangzó, fantázia pezsditő, vagy illuzió keltő legyen. A jelige arra való, hogy az iró neve titokban maradjon és erre a célra remekül megfelel akkor is, ha száraz, értelmetlen, vagy oktalan.

A jelige nem fontos, csak a mögötte álló mü. Szerencséje volt a halászó macskának, hogy nem ilyen szőrszálhasogató, akadékos-

kodó, könnyen elkedvetlenedő jurytagok kezébe került, amilyenek mi volnánk.

Mi azonban csak szerény olvasók vagyunk. Olvasói egy világpályadíjat nyert regénynek, kritikusai egy könyvnek, mely íróját egy csapásra nemcsak híressé, de gazdaggá is tette.

Ez a körülmény nem alkalmas arra, hogy az olvasóban jóindulatu várakozást keltsen. Ha az olvasó még irótárs is, akkor meg éppen leküzdhetetlenül megmozdul benne egy kis irigység a szerencsés kolléga iránt. De a puszta olvasó is máskép veszi a kezébe az ilyen burokban született könyvet. Felfokozott igénnyel, felcsigázott érdeklődéssel, valamilyen komisz, követelődző, kihivó kiváncsisággal. Hogy hát lássuk: mit is tud ez a hires könyv, azért a teméntelen sok pénzért!

Ilyen beállitottsággal szemben regény legyen talpán, amely sikert tud elérni.

Földes Jolán könyve, majdnem eléri ezt a csodahatást. Majdnem.

Az első oldalon felkelti az érdeklődést, a másodikon: a rokonszenvet, alakjai iránt. A tizediken, huszadikon: elégedett, jó érzéssel lapoz az olvasó és elismerően bólint a kritikus: Ez az iró tud.

Nyelvezete kellemes, világnézete rokonszenvesen józan és tárgyilagos. Rutinos művészettel teregeti elénk azt a kis világot, melyről irni akar: a párisi idegen negyedet, az emigráció sokféle figuráját. Röviden és szinesen jellemzi őket. Plasztikusan emelkednek ki a párisi kis bisztrók asztala mellől, Páris olcsó szállodáinak furcsán meghitt életéből.

Az expozició kitünő. Oly kitünő, hogy percek alatt eltünik minden előitéletünk. Megismerkedünk egy uj, idegen, érdekes világgal és kiváncsian, szeretettel várjuk, mi fog történni.

Sajnos, semmi sem történik. Semmi, ami tizenöt év alatt, az irótól függetlenül is meg ne történhetnék. A gyerekek felnőnek, a felnőttek megöregszenek. Itt-ott beteg valaki, meghal, szerelmes, vagy sikkaszt. Olyankor három-négy lapon át törődünk velük és halvány remény ébredezik bennünk, hogy most, itt, ezen a ponton kezd a regény regénnyé lenni, elindulni a maga bonyodalma és kifejlése felé.

De családunk reményünkben. A beteg meggyógyul, a halottat eltemetik, a sikkasztót bezárják s az élet megy tovább, nem történt semmi, az egész csupán epizód volt, nyomot sem hagyó, semmin sem változtató.

Nem volt tárgyalás, nem volt bonyodalom, nem volt befejezés. A Barabás-család életét éppen igy mesélhetné tovább is az irónő, még tizenöt évig. Hol volna munka, hol nem. Egyszer egészségesek volnának, máskor betegek, szerelmesek, csalódottak, éppen ugy, mint az első tizenöt évben.

Ez sem hiba. Hiba csak az, hogy már az első tizenöt év második lustruma kevésbé érdekes, mint az első, a harmadik meg egyenesen fárasztó.

Az érzelmekkel ökonómikusan bánik az irónő. Nagy szenvedélyek nem dulnak a halászó macska uccájában. Valami furcsa diszkréció is található emberei közt. Nem beszélnek a dolgokról. Ez ciszére válik a jellemeknek, de kárárára a párbeszédeknek.

Mindenki hallgat. A boldogtalan szerelmesek némán türnek, a boldogok nem cselekszenek. Mindenki uralkodik magán. Viszony csak szerelem nélkül füződik, házasság olyan szerelemmel, mely a regény keretein kivül játszódott le és melynek főszereplőjével futólag csak az utolsó felvonásban ismerkedünk meg.

A házasélet intimitásai is olyan dolgok, melyek az irónő felfogása szerint feleslegesek egy család regényében. Barabást egyetlen egyszer halljuk emberi hangon beszélni a feleségével. Hogy egyébként szoktak-e veszekedni, vagy csókolódzni, azt tizenöt év alatt nem sikerül megtudni.

Van valami elegancia abban, ahogy az irónő gondosan ügyel, nehogy az olvasót megnevetesse, vagy megrikassa.

Nem gunyosan mondom ezt. Meg vagyok győződve róla, hogy ha akarná, meg tudná csinálni. Főleg az utóbbit. Olyan biztos a stílusa s rutinos a tucása.

De megveti a szineket. Szándékosan a grafikus fekete-fehér technikáját választja. Ehhez azonban nem elég markáns a rajza. A vonalak szétfolynak az egész vázlatszerüvé lesz.

Lucia

TÓTH BAGI ISTVÁN:

„VALAMIT TENNI KELL"

Regény

Különös tényezők függvénye a tehetség. Fejlődése és kialakulása körülbelül a gyümölcs éréséhez hasonlit. Kezdetben teljesen élvezhetetlen. Később már jelentkezik nedveiben az iz, de fanyar és kesernyés szavakkal vegyitve. Végül megérik és minden izében élvezhetővé válik.

Tóth Bagi Istvánnak nem szabad megneheztelnie azért, ha tehetségét jelen állapotában idöelöttinek, élvezhetetlennek, egyszóval éretlennek találom. Ez nincs, nem lehet másképen. Az irónak is meg kell járnia a természetes evolució utjait. A tehetség oly fejlödési folyamat eredménye, amelyre pokoli szenvedések és megpróbáltatások árán érik meg a lélek. A szenvedés, a kétség és meghasonlás az a kohó, mely tehetségünk szinaranyát a salakból kiolvasztja és Tóth Bagi István szenvedései még nem érték el azt a höfokot, mely ezt a folyamatot kiválthatná belöle. Az, amit a regényében nyujt, kétségtelenül nemes érc, de, sajnos, csak érc, mindazzal együtt, amit ezenkivül még tartalmaz.

Fiatal koromban módfelett felháborodtam egy Karinthy cikken, amelyben az iró a Don Quijote tipusáról értekezik, aki szerelmes a nöbe, aki ért talán csak a kezét kellene kinyujtania, de mert felsöbbrendü lényt tisztel benne, fogyatékosság-érzetei vannak, és elöbb méltóvá akarja tenni magát a nö szerelmére, mindenféle nagy tettekkel, amelyek alapjában az öt elismerje A cikk hatása alól nem tudtam kivonni magamat. Beláttam, hogy Karinthynak igaza van. De ez a belátás elviselhetetlen volt számomra. Magamban is hasonló höst tisztel tem, görcsösen ragaszkodtam mindahhoz, amit magamban tiszteletreméltónak éreztem és kimondhatatlanul rosszul esett, hogy Karinthy ezzel a cikkével tarthatatlanná tette a poziciómat, mintegy nevetve kirántotta alólam a talajt, amelyet én oly szilárdnak és megingathatatlannak hittem. Fiatal voltam.

Hasonló viszony füzi Tóth Bagi Istvánt is önmagához és ez az oka annak, hogy minden öntudatlan állásfoglalásával érveket keres a maga igazolására és minden törekvése az érvek hajszolásában merül ki. Fiatal. Nincsenek kétségei, merö igenlése önmagának. Képtelen megtagadni magában a höst, a derék, jóravaló és szeretetreméltó ifjut, az embert, akiben hinni szeretne s akinek érdekeit minden odaadásával, tüzön-vizen keresztül képviseli. Ez a függö viszony és elkötelezettség köti meg a kezét és akadályozza meg abban, hogy magáról és a körülötte történtekről tárgyilagos télete lehessen. Érdekelt fél, elfogult,

egyoldalu. És hiába akarja ennek ellenkezőjét, hiába a törekvés, a jószándék, hogy elmélyedjen és megigazuljon, a reá ható felhajtó-erő minduntalan a felszinre dobja. Még nem érett meg arra a lelki meghasonlásra, amelynek álláspontjáról az ember a legszentebb titkairól és legresteltebb gyarlóságairól is azzal a természetes felsőbbséggel beszél, mint akinek semmi köze hozzá.

Holott ez az iró titka. Az iró felsőbbrendüsége, alkotó és cselekvő mindenhatósága lényegében meghasonlás az emberrel, az ember céljaival, eszméjével és minden rendü és rangu érdekeivel. Az irót a becsvágya és kételkedése, a folytonos megpróbáltatás és szenvedés egyre tovább üzi el magától, mig végül a hus és csont is leválik róla, megszabadul az utolsó köteléktől is, mely ember voltához füzte és a sárba huzta és marad a puszta lélek, az iró, a maga földöntuli megdicsöültsége érdekszférájában, valahol magasan önmaga és minden földi dolgok fölött. Az iró meghasonlása az emberrel, annak felismerése, hogy mindaz, ami benne emberi cél és törekvés, merőben üres, hivságos valami, méltatlan arra, hogy mint iró azonositsa magát vele. Ez a meghasonlottság teszi öt képessé arra, hogy a dolgokat és vonatkozásokat emberi elfogultságától függetlenül a maguk mivoltában lássa meg, tehát azok leglényegéhez nyuljon, ahol fenség és gyarlóság végre is egyet jelentenek, egymástól elválaszthatatlan egységet képviselnek, valamit, ami éppen azért fenséges és lélekzetelállitó, mert nem emberi önkényeskedés eredménye, nem eszményesitése és oltárraemelése az emberi hiuságnak, hanem átértékelése a végső összefüggéseknek, megrázó valóság, sors, végzet, élet.

Az amit Tóth Bagi István a könyvében nyujt, csak tárgyában valóság és élet, mig céljaiban és eredményeben nem. Legnagyobb fogyatékossága az, hogy nincs tisztában a tulajdon irói szerepével, e szerep természetével és hatáskörével. Nem tud arról, hogy az iró mindenhatósága nem ismer tér- és időbeli korlátokat. Az iró szuverén alkotó, tehát nem másoló, vagy a kulcslyukon át hallgató cseléd. Illetékessége térben és időben korlátlan. Nem ismer idegen embereket dolgokat, vonatkozásokat, nem kopogtat az ajtón és a szivében, mindenütt jelen van, mindenki nevében érez szeret, gyülöl és szenved. Tehát nem állitja az embereket elénk ugy, ahogyan az utcán találkozott és fokról-fokra megismerkedett velük, hanem a belső megismerés alapján, ahogyan ujraalkotta és átértékelte őket és nem a tér- és időbeli folytonosság alapján szemlélteti velünk a történteket, tehát ugy, ahogyan a valóságban is lefolytak, hanem a koncepcióbeli folytonosság alapján, ami nem szükségképen ugyanaz. Nem megoldás tehat az, ha az iró ugy véli tudtunkra adni s egyben jellemezni a tényállást, ha az elmondandókat valamelyik alakja szájába adja, akit köt a szerepe s igy illetéktelen arra, hogy az iró képviseletében nyilatkozzék meg. Ugyanez a megokolás utal arra is, hogy az irónak nem szabad szerepet vállalnia a regényében mindaddig, amig nem érzi eléggé függetlennek magát attól a szereptől, amelyet abban betölt.

Ifjukori tapasztalataim alapján körülbelül ki tudom számitani, hogy milyen hatással lesznek ezek a megállapitásaim Tóth Bagi Istvánra, aki tehetséges iró, bár ezt a tehetséget egyelőre csak a negativumaiban tapasztalhatjuk s aki, mialatt regényét ezer láz kin és üdvösség közepette életrevajud-

ta, valami egészen más fogadtatást remélt: a felhőkből a hetedik mennyországból pottyant le és megüti magát. Elcsügged, kétségbeesik, lázadozik, bosszút forral, megesküszik arra, hogy ellensége vagyok, hogy mindenki ellensége, hogy azért bánnak igy vele, mert fiatal, egyszóval mentséget és kapaszkodót keres, amelyen a felszinen tarthatja magát. De az elvetett kétség észrevétlenül továbbmunkál a lelkében, melyet éles ekével jó mélyen felszántottam s egy napon, évek mulva arra is rá fog jönni, hogy mindaz, amit oly kegyetlen kézzel kiirtottam belőle s mint álláspontot tarthatatlanná tettem a számára, valóban nem volt egyéb, mint gaz és dudva, mely lekötötte, elszivta, felemésztette erőit s megakadályozta, hogy benne egy életreváló eszme megfoganjék és hatalmas fává terebélyesedjék. A tehetség és bármely emberi erény kifejlődése is ugyanolyan feltételektől függ, mint a növényé és most nem tettem egyebet, mint megkapáltam a vetésemet. Most még csak egy kis esőt adjon az Isten és fáradozásom meg fogja teremni gyümölcsét.

Kisbéri János

1937 ÁPRILIS **KALANGYA** 1. SZÁM

Odgovorni urednik: SZIRMAI KÁROLY

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik: SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős szerkesztő és kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal postai cim Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar